

ΚΥΡΙΑΚΗΣ Ε. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

Βοηθού Β' έδρας Φιλοσοφίας

ΠΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΕΓΩΚΕΝΤΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΑΡΤΡΙΚΗ «ΚΟΛΑΣΙΣ»

Ἡ ἐπανάστασις τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν ἡ σωκρατικὴ παρουσία εἰς τὸν χῶρον τῆς φιλοσοφίας διὰ τῆς μετατοπίσεως τοῦ ἀντικειμένου τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης ἀπὸ τοῦ φυσικοῦ - ἐξωτερικοῦ κόσμου εἰς αὐτὸν τοῦτον τὸν ἄνθρωπον, ἐπέπρωτο νὰ θέσῃ ἐπὶ νέας βάσεως τὸ πολυδιάστατον πρόβλημα τῆς ἠθικῆς. Τὸ Ἐγώ, ἐμφανισθὲν τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ φιλοσοφικοῦ προσκεινίου διὰ τοῦ «γνῶθι σαυτὸν» καὶ τῆς ἀναφορᾶς του εἰς τὸν κόσμον τῆς συνειδήσεως, συνέδεσε πάραυτα τὴν ζωὴν του πρὸς ἓν ἕτερον, ἀντικειμενικὸν Ἐγώ, τὸ Σὺ, μέσφ τῆς σχέσεως ἀναφορᾶς μεταξὺ τῶν δύο τούτων προσώπων, ἐκφραζομένης διὰ τῆς ἐν γένει ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Τὴν τοιαύτην σχέσιν ἀναφορᾶς μεταξὺ τῶν δύο τούτων προσώπων, τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὑπὸ διάφορον ὀπτικὴν γωνίαν, ἀναλόγως τοῦ ὅρου ἀφετηρίας τῆς ἀναφορᾶς, δηλαδὴ ἀναλόγως τοῦ ἂν τὸ Ἐγώ, διὰ τῆς ὅλης αὐτοῦ δραστηριότητος, προβάλλεται ἐπὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πεδίου τοῦ Σὺ, ἢ, ἀντιθέτως, ἂν τὸ Σὺ προεκτείνεται, ἐνεργοῦν, ἐπὶ τοῦ ὑποκειμενικοῦ βάρους τοῦ Ἐγὼ. Οἱ δύο αὐτοὶ τρόποι ἀνθρωπίνης ἐπαφῆς, ἰσοδύναμοι καὶ ταυτόσημοι ἐκ πρώτης ὄψεως, δύνανται ν' ἀποτελέσουν ἀντικείμενον διαφόρου φιλοσοφικῆς θεωρήσεως, ἀναλόγως πρὸς τὸ ἐκάστοτε ἐνεργοῦν πρόσωπον — Ἐγὼ ἢ Σὺ — τὸ ἔχον τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ἑτέρου, τοῦ τελευταίου τούτου περιοριζομένου εἰς τὸν ρόλον τοῦ δέκτου τῆς ἐνεργείας. Ὡς καθίσταται ἐμφανές, ἡ δυνατότης διττῆς θεωρήσεως τῆς σχέσεως ἀναφορᾶς ἔγκειται εἰς τὴν ἀντιστροφὴν τοῦ ρόλου τῶν δύο προσώπων, δυναμένων νὰ καταστούν, ἐναλλάξ, δέκται ἢ πομποὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας. Τὰς δύο ταύτας συναρτησιακὰς ἀναφορὰς «Ἐγὼ - Σὺ» καὶ «Σὺ - Ἐγὼ» θὰ ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἐξετάσωμεν ἐν τοῖς κατωτέρω εἰς τὸ ἔργον δύο κατ' ἐξοχὴν ἠθικολόγων φιλοσόφων, τοῦ Pascal καὶ τοῦ Sartre, οἵτινες, παρὰ τὴν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον μεταφυσικὴν τοποθέτησιν, παρουσιάζουν πλεῖστα ὅσα κοινὰ σημεῖα φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ.

Τὸ πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς, εἰδικώτερον ἢ σχέσις τῆς δρώσης συνειδήσεως πρὸς τὸν ἀνθρώπινον δέκτην τῆς ἐνεργειακῆς τῆς δραστηριότητος, ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον ἀντικείμενον μελέτης κατὰ τὸν 17^{ον} αἰῶνα, τὸν κατ' ἐξοχὴν αἰῶνα τῶν γάλλων ἠθικολόγων, ὅστις, κλασσικίζων εἰς ἅπαντας τοὺς τομεῖς τῆς φιλολογίας, τῆς τέχνης καὶ τῆς ζωῆς, διετύπωσεν ἴδιον «χρυσοῦν κανόνα» ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς καὶ κομψότητος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ «ἐντίμου ἀνθρώπου», τοῦ *honnête homme*¹. Ἡ περίοδος αὕτη, περίοδος ἐντόνου κοινωνικοῦ προβληματισμοῦ κατοπιρίζοντος τὸν «κοσμικόν» χαρακτήρα τῆς ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' διαβιώσεως, ὡς καὶ τὸ πνεῦμα τῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνθήσεως τῶν εἰς ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν ὀφειλομένων φιλολογικῶν² καὶ ἐπιστημονικῶν³ συναναστροφῶν, ἔδωκεν ἑνωρὶς λαβὴν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἀνθρωπίνης ψυχολογίας διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἀνθρώπινων χαρακτήρων καὶ τῆς ἐν γένει συμπεριφορᾶς τοῦ ἀτόμου : αἱ κωμωδίαὶ τοῦ Molière, τὰ *Ἀποφθέγματα* τοῦ La Rochefoucauld, οἱ *Μῦθοι* τοῦ La Fontaine, οἱ *Χαρακτῆρες* τοῦ La Bruyère, παραμένουν ἀναμφισβήτητα δείγματα τῆς τοιαύτης πρὸς παρατήρησιν διαθέσεως. Ἀναφερόμενοι εἰδικῶς εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ ὡς ἄνω αἰῶνος τοῦ ὁποίου δημιουργήματα παραμένουν τὰ προμημονευθέντα ἔργα, εἶναι ἀδύνατον νὰ παρίδωμεν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ρεύματος τοῦ ἰανсениσμοῦ⁴ ἐπὶ τῶν συνειδήσεων, τὸ ὁποῖον βαθύτατα ἐπηρέασε τὴν ὅλην λογοτεχνικὴν παραγωγὴν τοῦ Racine, τοῦ La Rochefoucauld καὶ αὐτὴν ταύτην τὴν αὐλὴν τῆς Madame de Maintenon⁵. Τοῦ ρεύματος τούτου τῆς ἀπαισιοδοξίας καὶ τοῦ ἀντιανθρωπισμοῦ κύριος φορεὺς παρα-

1. Σύντομον ἐπισκόπησιν τοῦ φαινομένου τῆς «ἐντιμότητος», τῆς «*honnêteté*» πβ. ἐν A. Lagarde καὶ L. Michard, *Collection littéraire*, XVIIe siècle, Paris, Bordas, 1966, σσ. 9 - 10. Πβ. καὶ M. Magentic, *La politesse mondaine et les théories de l'honnêteté en France au XVIIe siècle de 1600 à 1660*, Paris 1925.

2. Περὶ τοῦ φαινομένου τῆς *Préciosité* πβ. V. Du Bled, *L'hôtel de Rambouillet et la Préciosité*, Paris, Perrin, 1903· R. Lathuilière, *La Préciosité, étude historique et linguistique*, Genève 1966. Πβ. καὶ A. Lagarde καὶ L. Michard, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 55 κέξ.

3. Περὶ τῆς δημιουργίας τῶν πρώτων γαλλικῶν ἀκαδημιῶν πβ. F. Strowski, *Pascal et son temps*, γ' ἐκδ., 3 τόμ., Paris, Plon, 1922, τόμ. II, σσ. 379 - 382.

4. Περὶ τοῦ θρησκευτικοῦ τούτου κινήματος πβ. τὸ μνημειώδες ἔργον τοῦ Ch.-A. Sainte-Beuve, *Port-Royal*, νέα ἐκδ., 3 τόμ. Paris, Gallimard, 1953 - 1955. Διὰ μίαν σύντομον καὶ περιεκτικὴν ἀνασκόπησιν τῶν θέσεων τοῦ ἰανсениσμοῦ πβ. L. Cognet, *Le jansénisme*, Paris, P. U. F., 1968 (συλλ. *Que sais-je*, N° 960). Πβ. I. Καλογήρου, λ. «Ἰανсениσμός», ἐν *Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἑγκυκλοπαίδειᾳ*, Γ', σσ. 663 - 674. Διὰ πληρεστέραν περὶ ἰανсениσμοῦ βιβλιογραφίαν πβ. K. Χριστοδούλου, *Μία πρόσφατος μετάφρασις τῆς πασκαλικῆς «Ἀπολογίας»*, Ἐκκλησία ΜΖ', 1970, σ. 622, σημ. 2.

5. Πβ. A. Lagarde καὶ L. Michard, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 11 - 12 καὶ 131 κέξ.

μένει ὁ Blaise Pascal, συγγραφεὺς τῶν *Pensées* καὶ τῶν *Provinciales*, ὅστις, ἐν τῇ προσπάθειά του ὅπως θεμελιώσῃ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχολογίας τὴν περὶ Χριστιανισμοῦ ἀπολογία του, καταφεύγει εἰς τὴν μελέτην, εἰς τὴν σκιαγράφει καὶ εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῆς ἀνθρωπίνης συμπεριφορᾶς, μελέτην τῆς ὁποίας τὰ συμπεράσματα παραμένουν ἀπογοητευτικὰ διὰ τὸν προτιθέμενον νὰ αἰσιοδοξήσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου, οὕτω ἐμφανιζομένου ὡς ἐρμαιοῦ τοῦ ἐγωισμοῦ, τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐνστίκτων του, ἀποτελούντων τὸ ὑπόβαθρον πάσης ἀνθρωπίνης ἐνεργείας ¹. Μεταξὺ τῶν ἐλατηρίων τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος πρωτεύοντα ρόλον, κατὰ τὴν πασκαλικὴν διαλεκτικὴν τῆς ἀθλιότητος τοῦ ἀνθρώπου, κατέχουν αἱ «παραπλανητικαὶ δυνάμεις», αἱ *puissances trompeuses* ², ὧν κυριώτεραι παραμένουν ἡ φαντασία, ἡ φιλαυτία καὶ ἡ συνήθεια ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἐθίμου. Ἐκ τούτων ἡ φαντασία καὶ ἡ φιλαντία (*l'imagination et l'amour propre*), ἀποτελοῦν τὰ βασικὰ αἷτια τῆς ἀνθρωπίνης πλάνης ³, τὰ στοιχεῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται καὶ ἐκτυλίσσεται ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπίνη κωμῳδία ⁴.

1. Οἱ ἥρωες τοῦ θεάτρου τοῦ Racine εἶναι πιστῇ ἐπὶ σκηνῆς ἐνσάρκωσις τῆς πασκαλικῆς *misère de l'homme*, τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος. Τὸ πάθος, ὑπὸ τὴν ἐντονωτέραν αὐτοῦ μορφήν, τὸν ἔρωτα, διακυβερνᾷ τοὺς ἥρωας τοῦ Racine, οἵτινες, ἐν μέσῳ τῶν μεταξὺ προσωπικοῦ ἐγωισμοῦ καὶ χρέους, μεταξὺ ἐρωτικῆς ἀντιζηλίας καὶ καθήκοντος σφοδρότατων ἀντιθέσεων, ὑποκύπτουν τελικῶς εἰς τὸ μοιραῖον. Τόσον ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Pascal ὅσον καὶ ἡ τοῦ Racine ἔχουν μεγάλως ἐπηρεασθῇ ὑπὸ τοῦ περὶ εἰμαρμένης καὶ περὶ ἀνεπανορθώτου πτώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἰανсениστικοῦ δόγματος. Πβ. J. Laporte, *La doctrine de Port-Royal*, 2 τόμ., Paris, P.U.F., 1922. Διὰ μίαν ἐρμηνείαν τοῦ ἀνωτέρω προβλήματος ἐπὶ βάσει ὅλης ἰδιαίτερας, πλὴν ὅμως μονομεροῦς, πβ. L. Goldmann, *Le dieu caché. Etude sur la vision tragique dans les Pensées de Pascal et dans le théâtre de Racine*, Paris, Gallimard, 1959, ἰδίᾳ σσ. 71 κέξ., 222 κέξ., 347 κέξ.

2. Πβ. B. Pascal, *Pensées et opuscules*, ἔκδ. ὑπὸ Léon Brunschvicg, Paris, Hachette, νέα ἔκδ. 1957, ἀπ. 82 - 88, 89, 91, 92 - 95, 100, 101 κλπ. Χάριν εὐκολίας τοῦ ἀναγνώστου, τοῦ λοιποῦ θὰ παραλείπωμεν εἰς τὴν ἐκδοσιν ταύτην διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ Bm (Brunschvicg minor) πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς μεγάλης 14/τόμου ἐκδόσεως τῶν Brunschvicg - Boutroux - Gazier, φερομένης ὡς BM (Brunschvicg Major).

3. Πβ. τὰ τέσσερα εἶδη εἰδώλων παρὰ Bacon, Nov. Org., I, 38 κέξ. De Dign. et Augm. Scient., V, IV, 8 - 10. Πβ. P. - M. Schuhl, *Pour connaître la pensée de Bacon*, Paris, Bords, 1949, σσ. 22 - 23. Πβ. A. Arnauld καὶ P. Nicole, *La Logique ou l'art de penser*, 1662, (*La Logique de Port-Royal*), νέα ἔκδ., Paris, P.U.F., 1965, κεφ. XX, σσ. 260 κέξ. Πβ. E. Μουτσόπουλον, *Νόησις καὶ πλάνη*, Ἀθῆναι 1961, σσ. 59 - 62.

4. Διὰ τοῦ ὅρου «ἀνθρωπίνη κωμῳδία» ἀναφερόμεθα εἰς τὴν ὅλην καταστρατήγησιν τῆς φυσικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀνθρώπου, τὴν τάσιν πρὸς ἀπόκρυψιν τῆς δυσaráστον πραγματικότητος, τὴν προσπάθειαν ἐξωραϊσμοῦ παντός ἐν γένει μειονεκτοῦντος συνθετικοῦ στοιχείου τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Πβ. καὶ τὸν γενικὸν τίτλον τῆς ὅλης φιλολογικῆς παραγωγῆς τοῦ μυθιστοριογράφου Honoré de Balzac, «*La Comédie Humaine*», ἀπηχόντα τὴν ἐν προκειμένῳ παράδοσιν ἐν τοῖς γαλλικοῖς γράμμασι.

Ἐχρειάσθη νὰ παρέλθουν τρεῖς ὁλόκληροι αἰῶνες διὰ ν' ἀντιστραφοῦν οἱ ὅροι ἀναφορᾶς, ἡ δὲ πασκαλικὴ κωμωδία νὰ μετατραπῇ εἰς ὑπαρξιακὴν τραγωδίαν. Τὸ Ἐγώ, ὁ πρῶν δυνάστης ¹ τῆς πασκαλικῆς κωμωδίας, μετατρέπεται, δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὸ ἀντικειμενικὸν Ἐγώ ², τὸ Σὺ, εἰς τὸ ἀνίσχυρον θῦμα τῆς σαρκτικῆς τραγωδίας. Ἡ κατὰ Pascal κωμωδία τῆς ζωῆς λαμβάνει παρὰ Sartre διαστάσεις κολάσεως, τὸ δὲ Σὺ, ἀπὸ μεγάλου ἡδικημένου μεταβάλλεται εἰς ἀνηλεὲς δῆμιον τοῦ ἐγώ. Ἡ τοιαύτη κατὰ 1800° στρόφη εἰς τὴν θεώρησιν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ γεγονότος — τοῦ τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων — ὀφείλεται εἰς μετατόπισιν τοῦ κέντρου ἀναφορᾶς, μέσῳ τοῦ ὁποίου λαμβάνει χώραν ἡ ἐξέτασις τοῦ προβλήματος : εἰς τὴν πασκαλικὴν κωμωδίαν ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος θεωρεῖται μέσῳ τοῦ Ἐγώ· οἱ ἄλλοι μετατρέπονται εἰς δέκτας τῆς ἰδικῆς του ἐνεργείας· τὸ Ἐγώ δρᾷ καθ' ὃν χρόνον τὸ σὺ ὑφίσταται. Ἀντιθέτως παρὰ Sartre οἱ ὅροι ἀναφορᾶς, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἀντιστρέφονται. Τὸ Ἐγώ, ἀπὸ δρῶντος παράγοντος, μεταβάλλεται εἰς δέκτην τῆς ἐνεργείας τῶν ἄλλων, εἰς ἐγώ, ὁ δὲ ρόλος αὐτοῦ εἰς τὴν σχέσιν του πρὸς τὸ Σὺ παραμένει καθαρῶς παθητικὸς. Τόσον ὅμως εἰς τὴν μίαν τῶν περιπτώσεων ὅσον καὶ εἰς τὴν ἑτέραν, εἴτε δηλαδὴ ἐνεργητικῶς δρᾷ τὸ Ἐγώ εἴτε ὑπομένει παθητικῶς, οἱ ἄλλοι παραμένουν τὸ κάτοπτρον τῆς ἰδικῆς του συμπεριφορᾶς, ὁ δεικτὴς τῆς ὀρθότητος τῶν πράξεών του. Κατὰ ταῦτα, ἡ παρουσία τοῦ Σὺ, ἐπενεργοῦσα ἐξαντικειμενιστικῶς ἐπὶ τοῦ ἐγώ, καταλήγει εἰς τὴν ἐξαντικειμενίσιν τούτου, μέσῳ τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς ἑτέρου, ἀντικειμενικοῦ Ἐγώ. Ὅπως δηλαδὴ θέτομεν τὸ πρόβλημα τοῦ ἄλλου μὲ ἀφετηρίαν καὶ κέντρον ἀναφορᾶς τὸ ὑποκειμενικὸν Ἐγώ, οὕτω καὶ λαμβάνομεν συνειδήσιν ἡμῶν αὐτῶν μέσῳ τῆς ὑπάρξεως ἐνὸς ἑτέρου Ἐγώ, ἐνὸς Σὺ, τὸ ὅποιον ἀναφέρεται εἰς «ἡμᾶς», ἤτοι «μᾶς» ἀξιολογεῖ ³. Ἀσχέτως λοιπὸν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐπιθυμίαν, εἴμεθα ὅτι οἱ ἄλλοι παρατηροῦν ⁴

1. Πβ. G. W. F. Hegel, *Phänomenologie des Geistes* (ἔκδ. ὑπὸ G. Lasson) ἐν *Sämtliche Werke*, τόμ. II, γ' ἔκδ., Leipzig, Meiner, 1928, σσ. 146 κέξ.

2. Τοῦ λοιποῦ θὰ σημειοῦμεν διὰ κεφαλαίων τοὺς ὅρους Ἐγώ, ὡςάκις πρόκειται περὶ τῶν πασκαλικῶν θέσεων εἰς τὴν θεώρησιν αὐτοῦ, καὶ Σὺ - Ἄλλος, ὡςάκις πρόκειται περὶ τῶν σαρκτικῶν.

3. Πβ. J. P. Sartre, *L'être et le néant*, Paris, Gallimard, 1943, σ. 318 : «Je ne suis pour moi que comme pur renvoi à autrui». Ὁ Sartre θεωρεῖ τὸ πρόβλημα ἐνταῦθα ὑπὸ πρῖσμα καθαρῶς μεταφυσικόν, μὴ ἀποκλείον ὅμως, συγχρόνως, μίαν περαιτέρω ἠθικὴν θεώρησιν.

4. Ἡ παρατήρησις αὕτη, ἡ κρίσις τῶν ἄλλων περὶ ἡμῶν, καταφασκομένη ἢ ὄχι ὑπὸ τοῦ ἐγώ, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν προσωπικὴν περὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐμπειρίαν, δημιουργεῖ τὸν ἐκάστοτε ἀνθρώπινον «χαρακτήρα», τὸ Ἐγώ. Ὁ Ἄλλος ἴσταιται πάντοτε ἐνώπιον ἡμῶν ὡς ἐπιβεβαιώσις ἢ ἀρνήσις τοῦ ἡμετέρου «χαρακτῆρος» ὁ ὁποῖος οὕτω καθίσταται πολλακίς προτὸν «συμβιβασμοῦ». Τὰς ἀνωτέρω θέσεις, προδιαγραφόμενας ἤδη ἐν *L'être et le néant*, πβ. ἐν λεπτομερείᾳ παρὰ Sartre ἐν *Saint Genet comédien et martyr*, Paris,

εἰς ἡμᾶς, ὅ,τι οὗτοι ἐπιθυμοῦν¹ νὰ εἴμεθα. Ἡ συνείδησις αὐτῇ τῆς ἀδιαλείπτου κριτικῆς παρουσίας τῶν ἄλλων ἀποτελεῖ διὰ μὲν τὸν Sartre μαρτύριον ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κολάσει, διὰ δὲ τὸν Pascal, τὴν αἰτίαν τῆς ὅλης ὑποκριτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Ἑγῶ. Ἀναμφισβήτητον παραμένει ὅτι εἰς ἀμφοτέρας τὰς φιλοσοφικὰς θεωρήσεις οἱ ἄλλοι ἀποτελοῦν τὸν ἐφιάλτην τοῦ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἐνεργοῦντος Ἑγῶ, τὸ ἀλάθητον μέτρον τῆς καταξιώσεως τῶν πράξεων αὐτοῦ.

Ἀναζητοῦντες τὰ αἷτια τῆς ἀγχώδους ταύτης διὰ τὸ Ἑγῶ ψυχικῆς καταστάσεως θὰ πρέπει νὰ ἐντοπίσωμεν ταῦτα εἰς τὴν βούλησιν δι' ὑπεροχὴν², δι' αὐτοδικαίωσιν καὶ δι' ἐπιβολὴν³ ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ὑποκρύπτονται ὁ ἐκάστοτε ἀτομικὸς ἐγωισμός, ἡ φιλαυτία, ὁ ἐγωκεντρισμός⁴. Ἑγωκεντρισμός καὶ καταθλιπτικὴ παρουσία τῶν ἄλλων, προσπάθεια πρὸς ἐξαφάνισιν τοῦ Σὺ καὶ τάσις πρὸς αὐτοδικαίωσιν τοῦ Ἑγῶ, εἶναι δύο κέντρα περὶ τὰ ὁποῖα περιστρέφεται τὸ πρόβλημα τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων παρὰ Sartre καὶ παρὰ Pascal, ἐξ ὧν τὸ ἐν λόγῳ πρόβλημα ὁ μὲν ἐξετάζει μὲ κέντρον ἀναφορᾶς τὸ Ἑγῶ, ὁ δὲ μὲ κέντρον ἀναφορᾶς τὸ Σὺ· τὰ συμπεράσματα εἰς τὰ ὁποῖα ἐκάτερος καταλήγει ὡς πρὸς τὴν ἀξιολόγησιν τοῦ Ἑγῶ εἶναι ὅλως ἀντίθετα, παρὰ τὴν ἐπὶ σημείων τινῶν σύμπτωσιν τοῦ στοχασμοῦ των. Εἰδικώτερον, ἡ πασκαλικὴ θεώρησις τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων γίνεται ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἀναφορᾶς εἰς τὸ Ἑγῶ. Ὁ κόσμος θεωρεῖται μέσφ τῆς ἐγωκεντρικῆς διαθέσεως τῆς συνειδήσεως. Ἡ σχέσις τοῦ Ἑγῶ πρὸς τοὺς ἄλλους μεταβάλλεται, ὡς ἐκ τούτου, εἰς μίαν συνεχῆ θεατρικὴν παράστασιν ὅπου τὸ Ἑγῶ, ἀποβαίνει τὸ κέντρον τοῦ κόσμου, κινεῖται ὑπὸ τὸ μόνιμον προσωπεῖον ἐνὸς μεγάλου κομφοῦ, ἐμπαίκτη

Gallimard, 1952. Πβ. C. Audry, Sartre, Paris, Seghers, 1966 (συλλ. Philosophes de tous les temps), σσ. 69 κέξ.

1. Πβ. J. P. Sartre, Théâtre, Paris, Gallimard, 1947, Huis clos, sc. V, σσ. 166-167 : — Inès : «Tu es un lâche, Garcin, un lâche *parce que je le veux. Je le veux, tu m'entends? Je le veux...* Garcin le lâche tient dans ses bras Estelle l'infanticide... *Je vous vois, je vous vois; à moi seule je suis une foule, la foule, Garcin, la foule, l'entends-tu?*»

2. Πβ. F. Nietzsche, Der Wille zur Macht, ἐν Werke, τόμ. XVI, Leipzig, Kröner, 1922, σσ. 125 κέξ., 203 κέξ.

3. Πβ. A. Adler, Menschenkenntnis, ἑλλ. μετ. ὑπὸ Γ. Παλαιολόγου, Ἀθῆναι 1934, σσ. 61 κέξ.

4. Ἡ βούλησις αὐτῇ δι' ὑπεροχὴν παρὰ Sartre δὲν εἶναι μόνον ἐνδείξις ἀθλιότητος τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν διαλεκτικὴν τῆς πασκαλικῆς ἀπολογητικῆς, ἀλλὰ καὶ μεγαλείου. Τὸ ἀπ. 400 εἶναι ὡς νὰ δικαιολογῇ ὁλόκληρον τὴν παραπλανητικὴν προσπάθειαν τοῦ Ἑγῶ — ἐνδείξιν μέχρι τοῦδε ἐγωκεντρισμοῦ καὶ οἰήσεως — προκειμένου τοῦτο νὰ ἐξυψωθῇ εἰς τὰ ὅμματα τῶν ἄλλων : «Μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου — Ἐχομεν μίαν τοσοῦτον μεγάλην ἰδέαν περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε δὲν δυνάμεθα ν' ἀνεχώμεθα νὰ περιφρονώμεθα ὑπὸ ταύτης, οὔτε νὰ μὴ ἀπολαύωμεν τῆς ἐκτιμήσεως μιάς ψυχῆς...».

καὶ ἀδικητοῦ τῶν ἄλλων : « Ἡ φύσις τῆς φιλαυτίας καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου Ἐγὼ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι δι' αὐτῶν δὲν ἀγαπῶμεν καὶ δὲν ὑπολογίζομεν εἰμὶ μόνον ἡμᾶς αὐτοὺς »¹. Ὁ ἐγωκεντρισμός οὗτος, ἐμφανὴς εἰς πᾶσαν δραστηριτικὴν ἐκδήλωσιν τῆς προθετικότητος τοῦ Ἐγὼ, ἀποβαίνει τελικῶς καταλυτικὸς τοῦ σὺ καὶ τῆς ὑπολοίπου ἀνθρωπίνης ἀντικειμενικότητος. Ἡ σχέσις τοῦ Ἐγὼ πρὸς τὸ σὺ, κατὰ ταῦτα, δύναται νὰ συνεπάγεται δύο τινὰ ἄφ' ἑνός, ἄρνησιν τοῦ σὺ, ἥτοι ἐγωιστικὴν ἀδιαφορίαν, ἔλλειψιν ἀναγνώρισεως τῆς ὑπάρξεως ἐκείνου ὡς ἐτέρου, ἀντικειμενικοῦ Ἐγὼ ἄφ' ἐτέρου, προσπάθειαν πρὸς καταδυνάστευσιν, ἐκμηδένισιν καὶ κατάλυσιν τῆς ἐνοχλητικῆς αὐτοῦ παρουσίας.

Ἡ προσπάθεια πρὸς ἀποτίναξιν τῆς καταπιεστικῆς παρουσίας τῶν ἄλλων ἀποτελεῖ τὸ δυσεπίλυτον ἠθικὸν πρόβλημα τῆς ὅλης φιλοσοφίας τοῦ Sartre, ὡς τοῦτο ἀπεικονίζεται εἰς τὸ θεατρικόν του ἔργον *Huis clos*². Ἄλλ' ἐνθ' εἰς τὸν σύγχρονον διανοητὴν τὸ πρόβλημα, ὑποτασσόμενον εἰς τὸν νόμον τῆς ἀναγκαιότητος — ὅπου χῶρος, χρόνος καὶ ἀδιάλειπτος παρουσία τῶν ἄλλων ἀποτελοῦν τὰ πλαίσια τῆς ὑπάρξεως — προσλαμβάνει διαστάσεις τραγωδίας, εἰς τὸν στοχαστὴν τοῦ ιζ' αἰῶνος ἡ τραγωδία αὕτη ἐμφανίζεται ὡς κωμῳδία : εὕρισκόμενον δηλαδὴ τὸ Ἐγὼ ἐν ἀδυναμίᾳ ὅπως καταλύσῃ τὴν δυσάρεστον παρουσίαν τοῦ Σὺ, καταφεύγει εἰς ἐξαπάτησιν³ τῆς κριτικῆς ἐκείνου ἱκανότητος, μέσῳ τῆς παραπλανητικῆς δυνα-

1. Πβ. Pascal, *Pensées*..., ἀπ. 100, Bm, σσ. 375 - 376 : «Amour-propre. — La nature de l'amour-propre et de ce *moi* humain est de n'aimer que soi et de ne considérer que soi». Πβ. F. de la Rochefoucauld, *Réflexions ou sentences et maximes morales* (1665), νέα ἐκδ., Paris, Gallimard (συλλ. Bibl. de la Pléiade), 1935, max. 563, 2, 3, 4, κλπ. Πβ. τὴν σκιαγραφίαν τοῦ Gnathon παρὰ J. de la Bruyère, *Les Caractères ou les mœurs de ce siècle* (1688), νέα ἐκδ., Paris, Hachette, 1950, σ. 227.

2. Τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Sartre, μέσῳ τοῦ κεντρικοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων τοῦ ἐγὼ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἀπτεται παραλλήλως τῶν καιρίων θέσεων τῆς συγχρόνου ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας. Θέματα, ὡς ἡ ἀδυναμία τοῦ ὄντος νὰ ἐκφύγῃ τῶν πλαισίων τοῦ χωρικοῦ καὶ τοῦ χρονικοῦ, τῶν πλαισίων δηλαδὴ τῆς ἀναγκαιότητος, ἐνθυμίζουν τὸ πασκαλικὸν ἀπόσπασμα 233, τὸ γνωστὸν ὡς «Τὸ Στοίχημα» (Le Pari). Αἱ ἐν τῷ ἀποσπάσματι τούτῳ φράσεις «...il faut parier; cela n'est pas volontaire, vous êtes embarqué», (Bm, σ. 437), «...il faut nécessairement choisir...», «...vous êtes forcé à jouer...», «étant obligé à jouer...» (Bm, σ. 439), δεικνύουν ὅλην τὴν τραγικότητα τοῦ ὄντος, ὅπερ, εὐρεθὲν τυχαίως — διὰ τῆς ἐλεύσεώς του εἰς τὸν κόσμον — πρὸ μίας καταστάσεως ἀμετακλήτως διαμορφωθείσης, καλεῖται νὰ λάβῃ θέσιν ἐναντι αὐτῆς, νὰ καταξίωσῃ καὶ περισώσῃ τὴν κινδυνεύουσαν ν' ἀφανισθῇ οὐσίαν του.

3. Πβ. F. Jeanson, *Le problème moral et la pensée de Sartre*, Paris, Ed. du Myrte, 1947, σ. 272 : «En somme, ma hantise est de me sentir «aliéné» par autrui, de ne pas être maître de ce «dehors» que je suis pour lui. Mon but, c'est donc, soit de faire valoir mon existence par l'autre en fascinant sa liberté pour obtenir sa libre collaboration, soit de récupérer mon être - pour - autrui en contraignant la liberté de l'autre...».

τότητος τῆς φαντασίας, ἰκανῆς νὰ ἐπηρεάξῃ κατὰ βούλησιν τὸ ἀντικειμενικὸν πεδίον τῶν Ὑλλων. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ Σὺ, ἀποτελοῦντος τὸν ἀδέκαστον κριτὴν τοῦ Ἐγῶ, τὸ κάτοπτρον ἐφ' οὗ ἀνακλῶνται πάντα τὰ ἀρνητικὰ καὶ μειονεκτοῦντα στοιχεῖα τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ, ἀποβαίνει, κατὰ ταῦτα, παράγων ἐξαντικειμενίσεως τοῦ Ἐγῶ, ἀφορμὴ πρὸς αὐτοπαρηρησίαν, αὐτοκριτικὴν καὶ αὐτοσυνειδησίαν. Ἡ ὑπὸ τοιαύτας ὁμῶς συνθήκας συντελουμένη ἐνδοσκοπία τοῦ Ἐγῶ, μακρὰν τοῦ νὰ ὀδηγῇ εἰς βελτίωσιν καὶ εἰς διόρθωσιν ἡμῶν αὐτῶν, καταλήγει εἰς μίαν διπλὴν ἀπάτην, ἥτοι εἰς ἀπάτην ἔναντι τῶν Ὑλλων καὶ εἰς ἀπάτην ἔναντι αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἐγῶ, συντελουμένην μέσῳ τῆς παραμορφωτικῆς ἰκανότητος τῆς φαντασίας : « Ἀλλὰ τί θὰ πράξῃ (τὸ Ἐγῶ) ; Δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐμποδίσῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης του (ἥτοι ἑαυτὸ) ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι πλήρως ἐλαττωμάτων καὶ ἀθλιότητος : ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι μέγα, καὶ βλέπει ἑαυτὸ μικρόν· ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι εὐτυχές, καὶ βλέπει ἑαυτὸ πλήρως ἀτελειῶν· ἐπιθυμεῖ νὰ εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐκτιμήσεως τῶν ἀνθρώπων, καὶ βλέπει ὅτι τὰ ἐλαττώματά του μόνον τῆς ἀποστροφῆς καὶ καταφρονήσεως ἐκείνων ἀξίζουσιν. Ἡ ἀμνηχανία εἰς τὴν ὁποίαν τὸ Ἐγῶ εὐρίσκεται δημιουργεῖ ἐν αὐτῷ τὸ πλεον ἄδικον καὶ τὸ πλεον ἐγκληματικὸν πάθος τὸ ὁποῖον εἶναι δυνατόν νὰ φαντασθῶμεν· διότι τοῦτο αἰσθάνεται θανάσιμον μῖσος ἐναντίον τῆς ἀληθείας ἣτις μέμφεται καὶ πείθει αὐτὸ περὶ τῶν ἐλαττωμάτων του. Θὰ ἐπεθύμει νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην, μὴ δυνάμενον ὁμῶς νὰ τὴν καταστρέψῃ καθ' ἑαυτήν, τὴν καταστρέφει, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς προσωπικῆς του περὶ αὐτῆς, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς περὶ ἐκείνης, γνώσεως τῶν ἄλλων. Ἐν ἄλλοις λόγοις τὸ Ἐγῶ καταβάλλει πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα καλύψῃ τὰ ἐλαττώματά του εἰς τὰ ὅμματα τόσον τῶν ἄλλων ὅσον καὶ ἑαυτοῦ, δὲν δύναται δὲ ν' ἀνεχθῇ ὅπως ταῦτα ὑποδεικνύονται εἰς αὐτὸ ἢ γίνονται ὁρατὰ ὑπ' ἐκείνων »¹. Τυραννία καὶ ἀδικία καθιστοῦν τὸ Ἐγῶ κέντρον ὄχι μόνον τοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης ἀνθρωπίνης δραστηριότητος. Τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ τούτου λαμβάνομεν συνειδησιν διὰ τοῦ θανάτου, μόνου στοιχείου δυνατοῦ νὰ καταλύσῃ τὴν σχέσιν τοῦ Ἐγῶ πρὸς τοὺς

1. Πβ. P a s c a l, Pensées..., ἀπ. 100, Bm, σ. 376 : «...Mais que fera-t-il? Il ne saurait empêcher que cet objet qu'il aime ne soit plein de défauts et de misères : il veut être grand, et il se voit petit; il veut être heureux, et il se voit misérable; il veut être parfait, et il se voit plein d'imperfections; il veut être l'objet de l'amour et de l'estime des hommes, et il voit que ses défauts ne méritent que leur aversion et leur mépris. Cet embarras où il se trouve produit en lui la plus injuste et la plus criminelle passion qu'il soit possible de s'imaginer; car il conçoit une haine mortelle contre cette vérité qui le reprend, et qui le convainc de ses défauts. Il désirerait de l'anéantir, et, ne pouvant la détruire en elle-même, il la détruit, autant qu'il peut, dans sa connaissance et dans celle des autres; c'est-à-dire qu'il met tout son soin à couvrir ses défauts et aux autres et à soi-même, et qu'il ne peut souffrir qu'on les lui fasse voir, ni qu'on les voie».

ἄλλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτὸ : «Ἐκαστος ἐξ ἡμῶν εἶναι τὸ πᾶν δι' ἑαυτόν, διότι, αὐτοῦ ἀποθνήσκοντος, τὰ πάντα ἀποθνήσκουν δι' αὐτόν. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ πίστις ὅτι ἕκαστος ἐξ ἡμῶν εἶναι τὸ πᾶν διὰ τοὺς ἄλλους...»¹. Ἡ παράθεσις τοῦ ἀποσπάσματος 100 δεικνύει κατὰ τρόπον λεπτομερῆ τὴν εἰς τὸ ἄδυτον τοῦ Ἐγὼ συντελουμένην παρασκηνιακὴν διεργασίαν, τονίζουσα ἀνελλιπῶς τὰς ἐκάστοτε συνεπείας τῆς παρασκηνιακῆς ταύτης αὐτοσυνειδησίας.

Καὶ εἰς τὰ πλαίσια ὅμως τοῦ σαρκικοῦ Ἐγὼ δυνάμεθα νὰ διαπιστώσωμεν τοιοῦτον εἶδους αὐτοσυνειδησίαν². Τὴν παρουσίαν τοῦ πασκαλικοῦ ἐγωισμοῦ διαβλέπομεν, καθ' ὅμοιον τρόπον, καὶ εἰς τὴν ὅλην ἀγχώδη σαρκικὴν σκιαγράφειν τοῦ ὄντος, διακαῶς ἐπιθυμοῦντος ὅπως, καὶ μετὰ θάνατον εἰσέτι, ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ζωὴν, ἀναμετρηθῇ πρὸς τοὺς ἄλλους, δικαιωθῇ³. Παρὰ Pascal ὅμως τὸ ἄγχος αὐτὸ τοῦ σαρκικοῦ ἐγὼ καθίσταται ἡπιώτερον διὰ τῆς καταστρατηγήσεως τῆς πραγματικότητος. Γνωρίζον δηλαδὴ καλῶς ὅτι ἡ ὅλη ἡθικὴ του ὑπόστασις καταξιοῦται μόνον μέσῳ τῆς ἐπιδοκιμαστικῆς κριτικῆς τῶν ἄλλων, τὸ πασκαλικὸν Ἐγὼ ἀναγκάζεται ν' αὐτοδιαيرهθῇ, νὰ γίνῃ δίμορφον καὶ δισυπόστατον διὰ τῆς υἱοθετήσεως τοῦ ἀναγκαίου προσωπείου, μέσῳ τοῦ ὁποίου τοῦτο ἐπιθυμεῖ νὰ προβάλλεται εἰς τὴν συνειδησιν τῶν κριτῶν του ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῦ. Τὸ ἀνωτέρω προσωπεῖον, ἔκφρασις μιᾶς ψευδοῦς ἀλλ' εὐκαταίας προσωπικότητος, παραμένει διὰ τὸν φιλόσοφον τοῦ Χριστιανισμοῦ μία ἐκ τῶν ἀναμφισβητήτων ἐνδείξεων τῆς ἀνθρωπίνης ἀθλιότητος⁴ : γνωρίζομεν τὸ ἀγαθόν, ὀρεγόμεθα

1. Πβ. ἀπ. 457 : «Chacun est un tout à soi-même. Et de là vient que chacun croit être tout à tous...». Πβ. M. de Montaigne, *Œuvres complètes*, νέα ἐκδ., Paris, Gallimard (συνλ. Bibl. de la Pléiade), 1962, *Essais* (1580), II, XIII, σσ. 589 - 590 : «Nous entraînons (sic) tout avec nous. D'où il s'ensuit que nous estimons grande chose notre mort...».

2. Οἱ τρεῖς λ.χ. ἥρωες τοῦ Huis clos, ὁ Garcin, ἡ Estelle καὶ ἡ Inès, ἔχουν πλήρη συνειδησιν τῆς προσωπικῆς τῶν ἀπαξίας, διὰ τοῦτο καὶ ἀρχικῶς προσπαθοῦν, ἄγνωστοι μεταξύ τῶν, ν' ἀποκρύψουν τὴν πραγματικὴν τῶν ταυτότητα. Πβ. J. - P. Sartre, *Théâtre...*, Huis clos, sc. V, σσ. 131 - 133 : Inès — «Si seulement chacun de nous avait le courage de dire... Pour qui jouez-vous la comédie! Nous sommes entre nous... Entre assassins...».

3. Ὁ Garcin, ἐπὶ παραδείγματι, εἰς μάτην ἐπιχειρεῖ ν' ἀποδεσμευθῇ ἐκ τοῦ ἀπαραιτήτου πλαισίου τῆς κολάσεως, νὰ ἐπανελθῇ εἰς τὸν κόσμον, ν' ἀποσείῃ τὴν καταταραννοῦσαν αὐτὸν κηλίδα τῆς δειλίας. Ὅτι, ὅμως εἰς τὸν φιλόσοφον τῆς «Ἀπολογίας» ἐμφανίζεται ὡς ἐνδείξεις ἐγωισμοῦ, πτώσεως καὶ φανλοκίτητος τοῦ ὄντος, διὰ τὸν σύγχρονον στοχαστὴν παραμένει βούλῃσις δι' ἄμυναν, αὐτοδικαίωσιν, παλινὸρθωσίν του ἐντὸς τῆς περιοχῆς εἰς τὴν ὁποίαν τυχαίως, ἀναποφεύκτως, τοῦτο εὐρηται ἐντεταγμένον.

4. Ἡ ἀθλιότης καὶ τὸ μεγαλεῖον παραμένουν τὰ δύο συστατικὰ στοιχεῖα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἰς τὴν ὅλην διαλεκτικὴν τῶν ἀντιθέτων, μέσῳ τῆς ὁποίας ἡ πασκαλικὴ «Ἀπολογία» ἄγει εἰς προβληματισμόν περὶ τὸ αἶνιγμα τῆς ἀνθρωπίνης ὑποστάσεως.

αὐτοῦ, πλὴν ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐκτελέσωμεν τὰς ἐξ αὐτοῦ ἀπορρεούσας ἐπιταγὰς. Ἡ προσφυγὴ εἰς τὸ δεύτερον τοῦτο ὑποκατάστατον τοῦ Ἐγὼ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀδυναμίας ἐνδύσεως τῆς ἐπιθυμητῆς προσωπικότητος· εἶναι ἡ συνέπεια τοῦ *video meliora proboque, deteriora sequor*¹. Ἀφορμὴ τῆς ἀδυναμίας ταύτης παραμένει ἡ ὑπαρξίς τῶν παθῶν, τοῦ ἐγωισμοῦ, τῆς φιλαυτίας, τῶν ἐνστίκτων, στοιχείων ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐρείδεται ὁλόκληρος ἡ ἀπαισιόδοξος διαλεκτικὴ τῆς πασκαλικῆς *Ἀπολογίας*.

Τὴν ἀδυναμίαν προσεγγίσεως ἐνὸς τελειοτέρου Ἐγὼ ἔρχεται νὰ καλύψῃ ἡ παραμορφωτικὴ ἐνέργεια τῆς φαντασίας. Ἡ τελευταία, κατ' ἐξοχὴν παραπλανητικὴ παρ' ἀνθρώπων δυνάμεις, δύναται νὰ διαθέτῃ αὐθαιρέτως τὴν κρίσιν τοῦ ἀντικειμενικοῦ ἐγὼ, τοῦ λόγου καθισταμένου οὕτω ἀνισχύρου ὅπως ἐπιτελέσῃ τὸ κριτικὸν τοῦ ἔργου: «...τὸ κυρίαρχον τοῦτο παρ' ἀνθρώπων στοιχεῖον... ἡ ἐχθρὰ τοῦ λόγου ὑπεροπτικὴ αὕτη δυνάμεις ἥτις ἀρέσκειται εἰς τὸ νὰ ἐλέγχῃ αὐτὸν καὶ νὰ ἐπιβάλλεται ἐπ' αὐτοῦ, προκειμένου νὰ δεῖξῃ τὴν παντοδυναμίαν της, ἐγκατέστησε παρ' ἀνθρώπων μίαν δευτέραν φύσιν. Αὕτη ἔχει τοὺς εὐτυχεῖς, τοὺς δυστυχεῖς της, τοὺς ὑγιεῖς, τοὺς ἀσθενεῖς της, τοὺς πτωχοὺς, τοὺς πλουσίους της· ὁδηγεῖ τὸν λόγον εἰς τὸ νὰ πιστεῦν, νὰ ἀμφιβάλλῃ, νὰ ἀρνῇται· τὰς αἰσθήσεις, εἰς τὸ νὰ ἐπέχουν, νὰ αἰσθάνωνται· διαθέτει τοὺς παράφρονas καὶ τοὺς σοφοὺς της... Οἱ ἐπιδέξιοι τὴν φαντασίαν ἀρέσκουν εἰς ἑαυτοὺς κατὰ τρόπον διάφορον ἐκείνου διὰ τοῦ ὁποίου οἱ συνετοὶ εἶναι ἱκανοὶ πρὸς τοῦτο χάρις εἰς τὸν λόγον. Οὗτοι προσβλέπουν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὑπεροπτικῶς· φιλονεικοῦν μετὰ θάρρους καὶ πεποιθήσεως... αὕτη δὲ ἡ φαιδρότης τοῦ προσώπου τοὺς ὁδηγεῖ συχνάκις εἰς τὸ νὰ ὑπερτεροῦν εἰς τὴν κρίσιν ὅσων τοὺς ἀκούουν, τοσοῦτον οἱ κατὰ φαντασίαν σοφοὶ ἐπηρεάζουν τοὺς ὁμοίους τὴν φύσιν κριτὰς των»². Ὁ ρόλος τῆς φαντασίας, συνδυαζόμενος πρὸς τὴν φιλαυτίαν καὶ τὸν ἐγωκεντρισμόν, δὲν εἶναι μόνον παραπλανητικὸς τῆς κρίσεως τῶν ἄλλων· ἀντιθέτως, οὗτος ἀποβαίνει ἐπικουρικὸς κατὰ τὴν ὅλην πρὸς αὐτοσυνοειδησίαν διαδικασίαν, ἐξωραϊζὼν ἐνεπιγνώστως τὸ Ἐγὼ καὶ ὑποκαθι-

1. Πβ. Ὁβιδίου, Μετ., VII, 20 - 21.

2. Πβ. P a s c a l, *Pensées...*, ἀπ. 82, Bm, σσ. 362 - 364 : «...cette partie dominante dans l'homme... cette superbe puissance, ennemie de la raison, qui se plaît à la contrôler et à la dominer, pour montrer combien elle peut en toutes choses, a établi dans l'homme une seconde nature. Elle a ses heureux, ses malheureux, ses sains, ses malades, ses riches, ses pauvres; elle fait croire, douter, nier la raison; elle suspend les sens, elle les fait sentir; elle a ses fous et ses sages... Les habiles par imagination se plaisent tout autrement à eux-mêmes que les prudents ne se peuvent raisonnablement plaire. Ils regardent les gens avec empire; ils disputent avec hardiesse et confiance... et cette gaieté de visage leur donne souvent l'avantage dans l'opinion des écoutants, tant les sages imaginaires ont de faveur auprès des juges de même nature».

στῶν¹ τὴν πραγματικὴν του προσωπικότητα διὰ μιᾶς προσωπικότητος φανταστικῆς²: «Ἐργαζόμεθα ἀδιαλείπτως διὰ νὰ ἐξωραϊζώμεν καὶ διὰ νὰ διατηρῶμεν τὸ φανταστικόν μας εἶναι, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὸ πραγματικόν. Ἄν μάλιστα διαθέτωμεν ἢ ἡρεμίαν, ἢ γενναιοδωρίαν, ἢ πίστιν, σπεύδομεν νὰ ἐπιδείξωμεν τὰς ἀρετὰς ταύτας προκειμένου νὰ τὰς προσγράψωμεν εἰς τὸ ἕτερον εἶναι μας· ταύτας θὰ ἀπεσπῶμεν εὐκόλως ἀφ' ἡμῶν, διὰ νὰ τὰς ἐπισυνάψωμεν εἰς ἐκεῖνο, θὰ καθιστάμεθα δὲ εὐχαρίστως δειλοὶ³ προκειμένου ν' ἀποκτήσωμεν τὴν φήμην τοῦ γενναίου»⁴. Ἡ ἀκατάπαυστος αὕτη προσπάθεια μεταθέσεως τῆς πραγματικότητος πρὸς τι τὸ φανταστικόν, τείνον πρὸς τὴν ἰδέαν ἑνὸς τελειότερου Ἐγώ, εἶναι διὰ τὴν πασκαλικὴν διαλεκτικὴν ὄχι μόνον συνέπεια ἐγωισμοῦ, φιλαυτίας καὶ ματαιότητος⁵, ἀλλὰ καὶ ἐνδείξεις τοῦ ἀνικανοποιήτου⁶ τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος ἐνστικτωδῶς προσανατολιζομένου πρὸς τὴν ἰδέαν⁷ τῆς ἀρχικῆς του μακαριότητος

1. Ἡ ὑποκαταστασιακὴ ἐνέργεια τῆς φαντασίας ἐμφανίζεται παρὰ Sartre ὡς ἀντίθεσις τῆς συνειδήσεως πρὸς τὸν κόσμον, ὡς ἐν εἶδος ἀρνήσεως μιᾶς ὀρισμένης μορφῆς τοῦ εἶναι, διὰ τῆς προβολῆς ἑνὸς «μηδενός», ἑνὸς «néant», χάριν τοῦ ὁποίου ἡ συνείδησις δημιουργεῖ τὴν ἀρνησιν. Ἡ στάσις αὕτη τῆς συνειδήσεως δὲν εἶναι ὀλικὴ ἀρνησις τοῦ κόσμου, ἀλλὰ μερικὴ: «une image n'est pas le monde-ni, purement et simplement, elle est toujours le monde-ni d'un certain point de vue». (Πβ. J. - P. Sartre, *L'Imaginaire*, Paris, Gallimard, 1940, σ. 234). Ἡ φαντασία παραμένει κατὰ ταῦτα διὰ τὴν συνείδησιν μία δύναμις ἀρνήσεως καὶ «μηδενίσεως» τοῦ κόσμου, μία δυνατότης φυγῆς ἐξ αὐτοῦ, χαρακτηρίζουσα τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Πβ. F. Jeanson, ἔνθ' ἀνωτ., κεφ. γ', σσ. 69 - 128.

2. Πβ. F. de la Rochefoucauld, *Réflexions ou sentences et maximes morales...*, max. 202, σ. 273: «Les faux honnêtes gens sont ceux qui déguisent leur défauts aux autres et à eux-mêmes, les vrais honnêtes gens sont ceux qui les connaissent parfaitement et les confessent».

3. Πβ. αὐτόθι, max. 409, σ. 305: «Nous aurions souvent honte de nos plus belles actions, si le monde voyait tous les motifs qui les produisent».

4. Πβ. Pascal, *Pensées...*, ἀπ. 147: «...Nous travaillons incessamment à embellir et conserver notre être imaginaire, et négligeons le véritable. Et si nous avons la tranquillité, ou la générosité, ou la fidélité, nous nous efforçons de le faire savoir, afin d'attacher ces vertus-là à notre autre être, et les détacherions plutôt de nous pour les joindre à l'autre; et nous serions de bon cœur poltrons pour en acquérir la réputation d'être vaillants».

5. Πβ. αὐτόθι, ἀπ. 148: «Nous sommes si présomptueux, que nous voudrions être connus de toute la terre, et même des gens qui viendront quand nous ne serons plus; et nous sommes si vains, que l'estime de cinq ou six personnes qui nous environnent, nous amuse et nous contente». Πβ. ἀπ. 149, 153.

6. Πβ. αὐτόθι, ἀπ. 147: «...Grande marque du néant de notre propre être de n'être pas satisfait de l'un (l'être véritable) sans l'autre (l'être imaginaire), et d'échanger souvent l'un pour l'autre! Car qui ne mourrait pour conserver son honneur, celui-là serait infâme».

7. Πβ. αὐτόθι, ἀπ. 411: «Malgré la vue de toutes nos misères, qui nous touchent,

πρὸς τὴν ὁποίαν, ἐκ φύσεως, ἀδιαλείπτως, ἂν καὶ ἐπὶ ματαίῳ, φέρεται.

Ἄν ὅμως τὸ Ἐγὼ ἀντιδρᾷ, κατὰ Pascal, ἐνεργῶς, διὰ καταστρατηγῆσεως τῆς πραγματικότητος, κατὰ τῆς ἐνοχλητικῆς παρουσίας τῶν ἄλλων, εἰς τὸν ὑπαρξιακὸν φιλοσοφικὸν προβληματισμὸν τοῦτο, μακρὰν πάσης πρὸς ἀντενέργειαν δυνατότητος¹, περιορίζεται εἰς τὸ νὰ υφίσταται τοὺς Ἄλλους, δημιουργοῦντας τὴν κόλασιν αὐτοῦ. Παρὰ Sartre, Ἄλλος δὲν εἶναι ἀπαραιτήτως ὁ πασκαλικὸς ὀφθαλμὸς τῆς δικαιοσύνης, ὁ ἀμείλικτος κριτὴς τῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Ἐγὼ, ἐν γένει δὲ ἐν συγκεκριμένον, ἐχθρικῶς πρὸς ἡμᾶς διακείμενον, καταπιέζον τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, πρόσωπον. Ἀντιθέτως, Ἄλλος δύναται νὰ εἶναι πᾶν ἕτερον πρὸς ἡμᾶς ἐγὼ, ἐν Σὺ, τὸ ὁποῖον ἀπλῶς μᾶς παρατηρεῖ, «ἐν ὑποκείμενον» μετατρέπον τὸ ἐγὼ εἰς «ἀντικείμενον»². Τὸ ἐξαντικειμενίζον Σὺ παραμένει διὰ τὸ σαρκρικὸν ἐγὼ σκάνδαλον, ἀφ' ἧς στιγμῆς τοῦτο εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκμηδενισθῇ ὑπὸ τοῦ ἐγὼ, ἢ νὰ καταστῇ ἀπλοῦν ἀντικείμενον : «Ἄλλος δὲν εἶναι μόνον ἢ ὑπαρξίς ἐκεῖνη ἣτις μοῦ ὑποκλέπτει τὸν κόσμον, ἣτις ἀποκεντροῖ³ τὸν κόσμον τοῦ ὁποίου ἐγὼ ἀπετέλουν τὸ κέντρον προκειμένου νὰ τὸν ὁργανώσῃ συμφώνως πρὸς τὰς διαθέσεις της. Ἄλλος δὲν εἶναι μόνον ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον παρατηρῶ καὶ ὁ ὁποῖος, συγχρόνως πρὸς ἐμέ, παρατηρεῖ τὰ αὐτὰ μὲ ἐμέ ἀντικείμενα, προσδίδον εἰς ταῦτα ἐν εἶδος ἰδικῆς μου ἀπουσίας. Ἄλλος εἶναι πρὸ πάντων αὐτὸς ὁ ὁποῖος μὲ παρατηρεῖ, αὐτὸς ὁ ὁποῖος μὲ καθιστᾷ τρωτὸν, ἐπειδὴ γίνεται ἀφορμὴ νὰ καθίσταμαι ὁρατός. Μέσῳ ἐκείνου *συλλαμβάνω*⁴ ἐμαυτὸν ἀκόμη καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς αὐθορ-

qui nous tiennent à la gorge, nous avons un instinct que nous ne pouvons réprimer, qui nous élève». Πβ. ἀνωτ., σ. 226, σημ. 4.

1. Ἡ μόνη πρὸς ἀντενέργειαν δυνατότης τοῦ σαρκικοῦ ἐγὼ εἶναι ἡ «κακοπιστία» *la mauvaise foi* (πβ. κατωτ., σ. 236, σημ. 1) ὡς καὶ ἡ ἀτελεσφόρητος προσπάθεια ὅπως δεσμεύσῃ τὴν καταπιέζουσαν αὐτὸ ἐλευθερίαν τοῦ Ἄλλου. Πβ. M. Warnock, *The philosophy of Sartre*, London (Hutchinson Univ. Libr.), 1965, σσ. 79 - 80. Ἡ μοναδικὴ αὕτη δυνατότης μᾶς διαφεύγει κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ θανάτου, ὅποτε εὐρίσκόμεθα ἀνυπερσέπιστοι πρὸ τῆς κρίσεως τῶν Ἄλλων. Πβ. J. P. Sartre, *L'être et le néant...*, σ. 159 : «Au moment de la mort nous sommes, c'est-à-dire nous sommes sans défense devant les jugements d'autrui; on peut décider *en vérité* de ce que nous sommes, nous n'avons plus aucune chance d'échapper au total qu'une intelligence toute connaissante pourrait faire...».

2. Πβ. P. H. Simon, *Théâtre et destin*, Paris, Colin, 1959, σ. 170.

3. Τὴν ἀποκέντρωσιν ταύτην, τὴν «διαρροήν» τοῦ κόσμου ἀπὸ τοῦ ἐγὼ πρὸς τοὺς Ἄλλους, ἀποκαλεῖ χαρακτηριστικῶς ὁ Sartre «ἐσωτερικὴν αἰμορραγίαν». Πβ. *L'être et le néant...*, σ. 319.

4. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ βλέμματος τῶν Ἄλλων ἀποτελεῖ διαδικασίαν αὐτοσυνειδησίας διὰ τὸ ἐγὼ, διατελοῦν μέχρι τοῦδε εἰς κατάστασιν ἀσυνειδησίας. Τοῦτο συνιστᾷ τὴν μετάβασιν ἐκ τοῦ «être - pour - soi», τοῦ «εἶναι - δι' - ἑαυτὸν», εἰς τὸ «être - pour - autrui», τὸ «εἶναι - διὰ - τοὺς ἄλλους». Πβ. J. - P. Sartre, *L'être et le néant...*, σσ. 317 κἑξ.

μήτου συνειδήσεως»¹. Ἡ ἀρνητικῶς ἀξιολογοῦσα παρουσία τοῦ Σὺ πιέζει εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὸ ἐγὼ πρὸς αὐτοσυνειδησίαν, ὥστε καὶ αὐτὸς εἰσέτι ὁ σαρτρικὸς δῆμιος, ὁ σαδιστής, νὰ λαμβάνῃ συνειδησιν τῆς οὐσίας του μέσφ τοῦ ἐξαντικειμενίζοντος αὐτὸν βλέμματος τοῦ θύματός του : «Ὁ σαδιστής ἀνακαλύπτει τὴν πλάνην του ὅταν τὸ θῦμά του τὸν παρατηρῇ, δηλαδὴ ὅταν αἰσθάνεται τὴν ἀπόλυτον ἀλλοτριώσιν τοῦ εἶναί του ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τοῦ Ἄλλου»².

Τὸ πρόβλημα τῆς παρουσίας τῶν Ἄλλων, λαμβάνει ἐπὶ τοῦ ὄντολογικοῦ καὶ ἠθικοῦ ἐπιπέδου διαστάσεις τεραστίας διὰ τὴν ὑπαρξιακὴν φιλοσοφίαν. Τὸ καρτεσιανὸν *cogito* θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τινος *alter est, ergo sum*, ἐνθα ὁ ὅρος *sum* θὰ εἶχε διπλὴν φιλοσοφικὴν σημασίαν : ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ ἐσήμαινε συνειδήσιν «ὄντολογικὴν» ἤτοι συνειδήσιν τῆς ὑπάρξεως³, αὐτοσυνειδησίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ συνειδήσιν ἠθικὴν ἤτοι συνειδήσιν τῆς δυσαρέστου καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκομαι ὡς ἐκ τῆς παρουσίας ἑνὸς ἄλλου ἐγώ. Τὸ Σὺ, κατὰ ταῦτα, σημαίνει δέσμευσιν, στέρησιν τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐγώ, ὅπερ, ἐστερημένον τῆς ἐλευθερίας του, ὑφίσταται ὄντολογικὴν πτώσιν : «Ἐάν ὑπάρχῃ Ἄλλος τις, οἰοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι οὗτος, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκεται, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ πρὸς ἐμέ σχέσεις αὐτοῦ... ἐγὼ ἔχω ἐν ἐξωτερικὸν περίβλημα, ἔχω μίαν φύσιν ἢ προσαρτητικὴν μου πτώσιν συνίσταται εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ ἄλλου»⁴. Τὸ σαρτρικὸν Σὺ προσλαμβάνει διαστάσεις ὄχι μόνον δημίου, ἤτοι βασανιστοῦ τοῦ ἐγώ, ἀλλὰ καὶ καταλυτοῦ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ. Τὰ πάντα λαμβάνουν χώραν ὡς ἐάν τὸ σαρτρικὸν Σὺ, ἀρχικῶς ἀθῶον θῦμα τοῦ πασκαλικοῦ Ἐγώ, ἀνακτῆσαν τελικῶς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν αὐτοδυναμίαν του, ἐπιδιώκῃ ἀντεκδίκησιν ἐπὶ τοῦ πρώην δυνάστου τοῦ ὁποίου τὸ σχετικὸν ἀπόσπασμα σκιαγραφεῖ τὰ κύρια χαρακτηριστικά : «... Ἐνὶ λόγφ, τὸ Ἐγὼ ἔχει δύο ιδιότηας : εἶναι ἄδικον καθ' ἑαυτό, ὡς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἀποβαίνει κέντρον τῶν πάντων· εἶναι ὀχληρὸν διὰ τοὺς

1. Πβ. P. - H. Simon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 264.

2. Πβ. J. P. Sartre, *L'être et le néant*..., σ. 476 : «Le sadique découvre son erreur lorsque sa victime le regarde, c'est-à-dire lorsqu'il éprouve l'aliénation absolue de son être dans la liberté de l'Autre...».

3. Τὴν αὐδυναμίαν αὐτοσυνειδησίας δι' ἀναφορὰς εἰς μόνον τὸ ἐγὼ πβ. καὶ παρὰ Simone de Beauvoir, *Pyrrhus et Cinéas* ἐν *Pour une morale de l'ambiguïté*, Paris, Gallimard, 1947 (σὺλλ. Idées), σ. 305 : «J'ai beau me regarder dans une glace, me raconter ma propre histoire, je ne me saisis jamais comme objet plein, j'éprouve en moi ce vide qui est moi-même, j'éprouve que je ne suis pas...».

4. Πβ. J. P. Sartre, *L'être et le néant*..., σ. 321 : «S'il y a un Autre, quel qu'il soit, où qu'il soit, quels que soient ses rapports avec moi... j'ai un dehors, j'ai une nature; ma chute originelle c'est l'existence de l'autre;».

ἄλλους ὥς ἐπιδιδῶκον τὴν ὑποδούλωσίν των : διότι ἕκαστον Ἐγὼ εἶναι ὁ ἐχθρὸς καὶ θά ἐπεθύμει νὰ εἶναι ὁ τύραννος ὅλων τῶν ἄλλων»¹.

Ἡ ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας τῶν Ἄλλων ἀποκέντρωσις τοῦ κόσμου ἀπὸ τὸ σαρτρικὸν ἐγὼ², ἂν καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος πρὸς τὴν ἐγωπάθειαν καὶ τὸν ἐγωκεντρισμὸν τοῦ πασκαλικοῦ Ἐγὼ, ὥς τοῦτο ἐμφαίνεται ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἀποσπάσματι, καταδεικνύει κατὰ τρόπον σαφῆ τὴν ὑπὸ διάφορον βεβαίως μορφήν ταυτότητα τοῦ ἠθικοῦ προβληματισμοῦ μεταξὺ Sartre καὶ Pascal. Πράγματι, μεταξὺ τῶν δύο φιλοσόφων ὑπάρχει διαφορὰ θεμελιώδης ὥς πρὸς τὴν ἔναντι τοῦ ἐγὼ τοποθέτησιν ἑκατέρου : ὁ μὲν στοχαστὴς τῆς Ἀπολογίας ἀποκαλύπτεται ὢν ὁ μέγας κατήγορος, ὁ μέγας δικαστὴς τοῦ Ἐγὼ, καθ' ὃν χρόνον ὁ Sartre ἐμφανίζεται ὥς ὁ συμπάσχων συνήγορός του. Διὰ τὸν σαρτρικὸν προβληματισμὸν τὸ ἐγὼ ἀποτελεῖ τὸ τραγικὸν θῦμα τοῦ Σὺ, τὸ Σὺ, ὑπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Ἄλλου, ὑποκρύπτει πάντοτε μίαν ἀφόρητον παρουσίαν. Ἡ παρουσία αὕτη καθίσταται ἀπαραιτήτως βασανιστικὴ διὰ τὸ ἐγὼ, καθ' ὅσον ὑποχρεωτικῶς ὀφείλει νὰ ἐξελιχθῇ εἰς μίαν ἐκ τῶν τριῶν κατωτέρω μορφῶν παρουσίας δημίῳ : εἴτε δηλαδὴ α') νὰ μεταβληθῇ εἰς ὀχληρότατον διὰ τὸ ἐγὼ ἄχθος ἀποστεροῦν τοῦτο οἰασδήποτε δυνατότητος ἢ ἐπιθυμίας πρὸς ἐνέργειαν· εἴτε β') νὰ δημιουργήσῃ μίαν μόνιμον ἐστίαν πρὸς ἀσυμφωνίαν, πρὸς ἔλλειψιν συνεννοήσεως, πρὸς διαπληκτισμὸν· εἴτε, τέλος, γ') νὰ λάβῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ δημίῳ ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ ἀγρόπνου κριτοῦ - ἐπικριτοῦ οἰασδήποτε ἐνεργείας τοῦ ἐγὼ. Ἡ κόλασις τοῦ *Huis clos*, περιέχουσα ὅλα τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ μιᾶς ἀποπνικτικῆς ἀτμοσφαίρας, προβάλλει κατὰ τρόπον ἀνάγλυφον καὶ τὰς τρεῖς ταύτας μορφὰς δημίῳ τὰς ὁποίας ἐνδέχεται νὰ λάβῃ διαδοχικῶς τὸ Σὺ : ἡ *Inès* εἶναι ἀδύνατον ν' ἀπομονωθῇ μετὰ τῆς *Estelle* ἐξ αἰτίας τῆς ἀδιαλείπτου, ὀχληρᾶς παρουσίας τοῦ *Garcin*. Ὁ *Garcin* εἶναι ἀδύνατον νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν δύο συνεγκλείστων, προκειμένου νὰ αὐτοαπομονωθῇ, νὰ στοχασθῇ περὶ ἑαυτοῦ, ν' αὐτοδικαιωθῇ, ἐπιστρέφων νοερῶς εἰς τὴν γῆν. Μὲ τὴν σειρὰν του, ἕκαστος ἐκ τῶν τριῶν τροφίμων τῆς σαρτρικῆς κολάσεως τοῦ *Huis clos* καθίσταται διὰ τοὺς ἄλλους ὁ δῆμιος - κριτὴς³, ὁ ἀν-

1. Πβ. P a s c a l, *Pensées*..., ἀπ. 455, Bm, σ. 542 : «... En un mot, le moi a deux qualités : il est injuste en soi, en ce qu'il se fait centre du tout; il est incommode aux autres, en ce qu'il les veut asservir : car chaque moi est l'ennemi et voudrait être le tyran de tous les autres».

2. Πβ. J. P. Sartre, *L'être et le néant*..., σ. 313 : «Ainsi tout à coup un objet est apparu qui m'a volé le monde. Tout est en place, tout existe toujours pour moi, mais tout est parcouru par une fuite invisible et figé vers un objet nouveau. L'apparition d'autrui dans le monde correspond donc à un glissement figé de tout l'univers, à une *décentration* du monde qui mine par en dessous la *centralisation* que j'opère dans le même temps».

3. Πβ. T o u ὁ ὁ, *Théâtre*..., *Huis clos*, sc. V, σ. 167 : «Alors, c'est ça l'enfer.

λεῆς δικαστῆς, τὸ ἐνήμερον πάντοτε ὄργανον τῆς δικαιοσύνης. Διὰ μέσου τῆς στατικότητος τῆς φανταστικῆς ταύτης κολάσεως, μεταφερούσης ἐπὶ σκηνῆς τὰς διαστάσεις τῆς ἐπιγείου, ἐκπηδᾷ ὁλόκληρος ἡ τραγικότης τῆς καθημερινῆς, μονίμου καὶ ἀνεφίκτου κολάσεως τοῦ ὄντος, ἥτις ἀποτελεῖ δι' αὐτὸ ἐν συνεχές, ἀκατάπανστον γίνεσθαι¹ ὑποδηλοῦν τὴν σημασίαν τῆς ἀναγκαστικῆς² ἐκ μέρους τοῦ ὄντος ἀποδοχῆς τῆς κολάσεως.

Τὸ πρόβλημα τῆς παρουσίας τῶν Ἄλλων, παρ' ὅλον ὅτι ἐν *L'être et le néant* θεωρεῖται ὑπὸ πρῖσμα ὄντολογικόν, μεταφυσικόν, εἶναι παραλλήλως καὶ πρόβλημα ἠθικόν. Ὑφ' οἰανδήποτε μορφήν καὶ ἂν παρίσταται, εἴτε δηλαδὴ ὡς ἀντίπαλος, εἴτε ὡς προϋστάμενος, εἴτε ὡς ἄγνωστος, ὁ Ἄλλος δὲν παύει νὰ ἀφαιρῇ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Ἐγῶ, νὰ καθίσταται προσβολὴ τῆς προσωπικότητος αὐτοῦ. Τὸ μέγεθος τῆς ἐπιφερομένης εἰς τὸ Ἐγῶ ἐκ μέρους τοῦ Σὺ προσβολῆς, διαπιστοῦμεν εἰς τὸ ἔργον τοῦ Sartre, *Morts sans sépulture*. Ἡ ἥρωις Lucie καὶ οἱ συγκρατούμενοι σύντροφοι αὐτῆς ἔχουν βασανισθῇ ὑπὸ τῶν δημίων τῶν τὸ φυσικόν τοῦτο μαρτύριον ἔχει ταπεινώσει, ὑποβιβάσει ὄντολογικῶς, ἐξουθενώσει ἠθικῶς τὴν ἥρωίδα. Ὁ ἔραστής της Jean, ὠθοῦμενος ἀπὸ λόγους ἀλληλεγγύης καὶ συμπαραστάσεως, ὑφίσταται οἰκτιρομένη θάλασιν χειρὸς μὲ τὸν σκοπὸν νὰ γνωρίσῃ, μὲ τὴν σειρὰν του, τὸ μαρτύριον, νὰ συμπεριληφθῇ μεταξὺ τῶν βασανισθέντων. Ὅποια ὁμως δξύνοντα, συνείδησις τῆς ἐπανεχθείσης πτώσεως τοῦ ὄντος εἰς τὴν ἄρνησιν τῆς Lucie! : «Ἀπέτυχες, ἀπέτυχες. Δύνασαι νὰ θραύσῃς τὰ ὀστέα σου, νὰ ἐξορύξῃς τοὺς ὀφθαλμούς σου, σὺ πάντοτε ἀποφασίζεις περὶ τοῦ πόνου σου. Ἐκάστη ἐξ ἡμῶν εἶναι μία βεβιασμένη ἐπειδὴ ἔχει ὑποβληθῇ εἰς τὸ μαρτύριον ὑπὸ τῶν ἄ λ λ ω ν. Δὲν θὰ μᾶς φθάσῃς ποτέ»³. Ἄν διὰ τὴν

Je n'aurais jamais cru... Vous vous rappelez : le soufre, le bûcher, le gril... Ah! quelle plaisanterie. Pas besoin de gril, l'enfer, c'est les Autres».

1. Πβ. τὴν τελευταίαν φράσιν τοῦ Garcin διὰ τῆς ὁποίας κλείει τὸ κείμενον τοῦ Huis clos : «Eh bien, continuons».

2. Τὸ γεγονός τῆς ἀναγκαστικῆς, ἀδικαιολογητῆς καὶ ἀμετακλήτου παρουσίας τοῦ ὄντος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, ἐκφράζει ὁ Sartre διὰ τοῦ ὄρου «facticité» : «Pourtant, le pour-soi est... Il est, à titre d'événement, au sens où je puis dire que Philippe II a été, que mon ami Pierre existe; il est en tant qu'il apparaît dans une condition qu'il n'a pas choisie... il est en tant qu'il est jeté dans un monde, délaissé dans une «situation», il est en tant qu'il est pure contingence, en tant que pour lui comme pour les choses du monde, comme pour ce mur, cet arbre, cette tasse, la question originelle peut se poser : «Pourquoi cet être-ci est-il tel et non autrement?». Il est, en tant qu'il y a en lui quelque chose dont il n'est pas le fondement : sa présence au monde». Πβ. *L'être et le néant*..., σσ. 121 - 122. Πβ. σσ. 121 - 122. Πβ. αὐτόθι, σσ. 368 κέξ.

3. Πβ. J. P. Sartre, Théâtre, Paris, Gallimard, 1943, *Morts sans sépulture*, σ. 232 : «Raté, c'est raté. Tu peux te casser les os, tu peux te crever les yeux : c'est toi qui décides de ta douleur. Chacune des nôtres est un viol parce que ce sont d'autres hommes qui nous les ont infligées. Tu ne nous rattraperas pas».

πασκαλικὴν διαλεκτικὴν ἢ ἀπόπειρα συλλήψεως τοῦ Ἐγὼ γίνεται μέσῳ τῆς ὅλης παραπλανητικῆς ἐναντι τῶν ἄλλων συμπεριφορᾶς του, εἰς τὸν ὑπαρξιακὸν προβληματισμὸν ἢ σύλληψιν αὕτη ἐπιχειρεῖται δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὸ Σὺ, πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ πρὸς τὴν ἐξ αὐτῶν ἐκκινουσαν ἀφόρητον διὰ τὸ ἐγὼ καταπίεσιν. Παρὰ ταῦτα, ἐὰν ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τοῦ σαρτρικοῦ καὶ τοῦ πασκαλικοῦ Ἐγὼ εἶναι ἡ ἀπόστασις ἥτις χωρίζει τὸν θύτην ἀπὸ τοῦ θύματος, δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ σαρτρικὸν θῦμα εἶναι ἀνεύθυνον διὰ τὸ μαρτύριον. Τὸ θῦμα δηλαδὴ εὐθύνεται ἀφ' ἧς στιγμῆς εἶναι ἐλεύθερον, ὑπεύθυνον διὰ τὸ Ἐγὼ καὶ διὰ τὴν οὐσίαν του ἥτις καθορίζεται διὰ διὰ τῆς πράξεως. Διότι «αἱ πράξεις μας, μόνον αἱ πράξεις μας μᾶς κρίνουν καὶ εἶναι ἀμετάκλητοι· εἰς μάτην θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἐπικαλεσθῶμεν ἀγαθὰς προθέσεις, τὴν ἰδέαν τὴν ὁποίαν σχηματίζομεν περὶ ἡμῶν αὐτῶν : τοῦτο δὲν θὰ ἦτο εἰμὴ μόνον «κακοπιστία»¹ καταγγελλομένη ὑπὸ τῆς συνειδήσεως τῶν ἄλλων τῶν ὁποίων αὕτη αὕτη ἡ ὑπαρξις ἐμφανίζεται ὡς μία ἀνυπόφορος ἐνόχλησις»². Ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ταύτης αἱ σαρτρικαὶ θέσεις προσεγγίζουν τὰς πασκαλικὰς, εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταλήγουν εἰς τὸν αὐτὸν μὲ ἐκείνας προβληματισμόν. Οὕτω ὁ φόβος διὰ τὴν ἐξαντικειμενίσιν τοῦ Ἐγὼ, διὰ τὴν γυμνὴν τοῦτου προβολὴν ἐνώπιον τῆς ἀντικειμενικῆς συνειδήσεως, γεννᾷ τὰ αὐτὰ συναισθήματα, τὸ αὐτὸ ἄγχος³, τὰς αὐτὰς συνεπείας εἰς τὴν συμπεριφορὰν τόσον τοῦ πασκαλικοῦ ὅσον καὶ τοῦ σαρτρικοῦ Ἐγὼ.

1. Παρὰ Sartre ἡ κακοπιστία ἀντιδιαστέλλεται πλήρως πρὸς τὸ ψεῦδος μέσῳ τοῦ ὁποίου «ἡ συνειδήσις βεβαίῳ ὅτι ὑπάρχει φύσει ὡς *κεκρυμμένη ἀπὸ τῶν ἄλλων*, χρησιμοποιοῦσα πρὸς ἴδιον αὐτῆς ὄφελος τὴν ὄντολογικὴν дуάδα τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ ἐγὼ τῶν ἄλλων». Ἀντιθέτως ἡ κακοπιστία εἶναι «ψεῦδος πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς», προσπάθεια πρὸς μεταμφέσιν «μῆς δυσaréστου ἀληθείας ἢ παρουσίαςιν ὡς ἀληθοὺς μῆς εὐaréστου πλάνης. Ἡ κακοπιστία ἔχει κατὰ συνέπειαν ἐπιφανειακῶς τὴν δομὴν τοῦ ψεύδους... ἐξυπακούει ὁμως... τὴν ἐνότητα μῆς συνειδήσεως». Πβ. *L'être et le néant...*, σ. 87. Πβ. αὐτόθι, σσ. 85 - 111. Παράδειγμα κακοπιστίας πβ. ἐν *Huis clos* ἀφορᾶν εἰς τὴν ὅλην ἀγχώδη συναισθηματικὴν κατάστασιν τοῦ Garcin ὅστις, βασανιζόμενος διαρκῶς ὑπὸ τοῦ ἐφιάλτου τοῦ στίγματος τῆς δειλίας, ἔστω καὶ νεκρὸς, παρακολουθεῖ ἀγωνιωδῶς τὰ ἐπὶ γῆς εἰς βάρος του συμβαίνοντα, φλέγεται ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ δικαιωθῇ, ν' ἀπολογηθῇ διὰ τὴν ὅλην διαγωγὴν του. Πβ. F. Jeanson, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 211 - 224, καὶ M. Watnock, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 50 - 60.

2. Πβ. A. Lagarde καὶ L. Michard, *Collection litteraire, XVIIe siècle...*, σ. 594.

3. Τὸ ἄγχος τῆς ἐνδεχομένης ἐξαντικειμενίσεως τοῦ ἐγὼ διαφέρει τοῦ φόβου καθ' ὃν τρόπον ἡ κακοπιστία (*la mauvaise foi*), ἀντιδιαστέλλεται πρὸς τὸ ψεῦδος : τὸ μὲν δηλαδὴ ἄγχος καὶ ἡ κακοπιστία ἀποτελοῦν ἐκδηλώσεις τῆς ἐσωτερικῆς στάσεως τῆς συνειδήσεως ἐναντι ἑαυτῆς, ὁ δὲ φόβος καὶ τὸ ψεῦδος παραμένουν ἐκδηλώσεις τῆς στάσεως τῆς συνειδήσεως ἐναντι τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου καὶ τῶν ἄλλων. Πβ. C. Audry, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 40.

Τò βασικώτερον αίτιον τής έναντι τών άλλων συμπεριφοράς του Έγώ είναι το συναίσθημα τής αίσχύνης, υπό τò όποιον κρύπτεται ή άρχή του έγωισμού, τής φιλαυτίας, του έγωκεντρισμού¹. Ή έμφάνισις τής αίσχύνης σημαίνει συνείδησιν τής παραβιάσεως του μέτρου, του όρθου, του πρέποντος, του έπιβεβλημένου. Τò συναίσθημα τούτο, γεννώμενον μόνον υπό όρους άναφοράς του Έγώ πρòς τò Σύ, άναφοράς μεταβαλλούσης τò «είναι - δι' - έαυτόν», *I'être - pour - soi*, εις «είναι - διά - τούς - άλλους», *être - pour - autrui*², είναι έπακόλουθον ύποτιμητικής, έν σχέσει πρòς ήμās, έκτιμήσεως του Σύ, διò και ή έμφάνισις τούτου καθίσταται έφιαλτική διά τò έγώ : «... ή αίσχύνη έν τή πρώτη αύτης δομή είναι αίσχύνη ένώπιόν τινος... Ή άλλος είναι ό άπαραίτητος μεσολαβητής μεταξύ έμου και έμου - αυτού : αίσχύνομαι δι' έμαυτόν *ώς εμφανίζομαι εις τὰ όμματα τών άλλων*... Διά τής έμφανίσεως του άλλου, έχω τήν δυνατότητα νά έκφέρω μίαν κρίσιν έν σχέσει πρòς έμαυτόν, *ώς τούτο συμβαίνει προκειμένου περί τών αντικειμένων*, διότι εις τὰ όμματα τών άλλων εμφανίζομαι δίκην αντικειμένου... ή αίσχύνη, είναι έκ φύσεως, *άναγνώρισις*. Άναγνωρίζω ότι είμαι όπως οί άλλοι με βλέπουν... Ουδείς ποτέ είναι χυδαίος εύρισκόμενος μόνος»³. Ή παρουσία του Άλλου, πέρα του γεγονότος ότι περικλείει άφ' έαυτής ένα ήθικης μορφής προσανατολισμόν, από τής πλευράς τής σχέσεως του έγώ πρòς τούς Άλλους, έξετάζεται κυρίως υπό τò πρίσμα του όντολογικού, μεταφυσικού προβληματισμού έν *L'être et le néant*. Ούτω ό άλλος δέν καθίσταται μόνον άφορμή πρòς συνειδητοποίησης του *ergo sum* *ώς πρòς τò «δι' έαυτόν»* (*le pour - soi*), αλλά και συνείδησις ένός νέου όντικού προσδιορισμού : «Κατά ταύτα, ό άλλος δέν μου απέκάλυψε μόνον ό,τι ήμην : με κατέστησε νέον τύπον όντος όφείλοντος νά ύποστῇ νέους προσδιορισμούς. Τò όν αύτò δέν εύρίσκετο δυνάμει έντός μου πρò τής έμφανίσεως του άλλου... Άλλά τò νέον τούτο όν τò όποίον εμφανίζεται *διά τόν άλλον* δέν έδρεύει *έν τῷ άλλῳ*· είμαι προσωπικῶς ύπεύθυνος δι' αύτò... Ούτω ή αίσχύνη είναι

1. Τò συναίσθημα τής αιδούς, τής αίσχύνης, πέρα τής άποδείξεως μιās άσυμφώνου πρòς τò ήθικόν μέτρον πράξεως, δύναται νά προδίδη και ένα καλῶς νοούμενον έγωισμόν. Πβ. άνωτ., σ. 226, σημ. 4.

2. Πβ. J. P. Sartre, *L'être et le néant*..., σ. 277 : «Ainsi la honte est honte *de soi devant autrui*; ces deux structures sont inséparables. Mais du même coup, j'ai besoin d'autrui pour saisir à plein toutes les structures de mon être, le Pour-soi renvoie au Pour-autrui».

3. Πβ. αύτόθι, σσ. 275 - 276 : «... la honte dans sa structure première est honte devant quelqu'un... Autrui est le médiateur indispensable entre moi et moi-même : j'ai honte de moi *tel que j'apparais* à autrui... Par l'apparition même d'autrui, je suis mis en mesure de porter un jugement sur moi-même comme sur un objet, car c'est comme objet que j'apparais à autrui... la honte est, par nature, *reconnaissance*. Je reconnais que je suis comme autrui me voit... On n'est pas vulgaire tout seul».

αίσχυνῃ ἔμαυτοῦ ἐνώπιον ἄλλου τινός· αἱ δύο αὐται δομαὶ εἶναι ἀδιαχώριστοι»¹.

Ἄμεσος συνέπεια τῆς ἐπιθυμίας πρὸς ἀποφυγὴν τῆς αἰσχύνῃς ἐμφανίζεται ἀναποτρέπτως ἢ κακοπιστία (*la mauvaise foi*)², ἢ μέσῳ τῆς φαντασίας³ ἀπόπειρα πρὸς καταστρατήγησιν τῆς πραγματικότητος, ἢ προσπάθεια τοῦ Ἐγὼ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς ἄλλους προκειμένου ν' ἀποφύγῃ ὅπως ἐκτεθῇ δυσμενῶς εἰς τὴν ἀλάθητον κρίσιν των. Ἡ ἀγωνιώδης αὕτη πάλῃ τοῦ Ἐγὼ ὅπως περισώσῃ τὴν «οὐσίαν» του ἀποτελεῖ διὰ τὸν πασκαλικὸν προβληματισμὸν χαρακτηριστικὸν δεῖγμα⁴ ἐγωισμοῦ καὶ ἐγωκεντρισμοῦ παρ' ἀνθρώπῳ, παθῶν ἐντασσομένων ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ἐκ τῆς πτώσεως ἐκείνου ἐπενεχθείσης ἀθλιότητος. Τὸ τέλος τῆς δεσποτείας τοῦ ἐγωκεντρισμοῦ καὶ τῆς αὐταρεσκειᾶς ἐπέρχεται ὀριστικῶς εἰς τὴν σαρτρικὴν κόλασιν τοῦ *Huis clos*, ἔνθα ἐξαφανίζεται παντὸς εἶδους κάτοπτρον ὅπου τὸ πασκαλικὸν Ἐγὼ ν' ἀνακλᾷται αὐταρέσκως, χάρις εἰς τὴν φαντασίαν, αὐταπατῶμενον καὶ ἀνευρίσκον τὸν τρόπον διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἐξαπατήσῃ καὶ τοὺς ἄλλους. Διὰ τὸ σαρτρικὸν ἐγὼ ἡ δυνατότης αὕτη ἔχει πλέον ἐκλείψει. Τοῦτο τοῦ λοιποῦ θὰ βλέπῃ ἑαυτὸ μόνον μέσῳ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν Ἄλλων. Ἡ αὐταρέσκεια, ἢ αὐτοκολακεία καὶ ἢ αὐταπάτη τοῦ πασκαλικοῦ Ἐγὼ μετατρέπονται εἰς ἀνηλεῆ ἑτεροπαρατηρησίαν καὶ αὐτοσυνειδησίαν ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς σαρτρικῆς κολάσεως. Ἡ ἐν λόγῳ αὐτοσυνειδησία, μακρὰν τοῦ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς βελτιωτικὴν ἐκ μέρους τοῦ Ἐγὼ προσπάθειαν, ἀγεῖ εἰς καταστρατήγησιν τῆς πραγματικότητος, εἰς μίσος τῆς ἀληθείας. Τὸ μίσος τοῦτο, θεωρούμενον ὑπὸ πασκαλικὸν πρῖσμα, ἔχει ὡς πρῶτιστον ὑπόβαθρον τὴν φιλαυτίαν· μὴ δυνάμενον δηλαδὴ νὰ μισήσῃ τὸν πραγματικὸν ὑπαίτιον τοῦ μίσους του ἥτοι ἑαυτό, τὸ Ἐγὼ στρέφεται ἐναντίον αὐτῆς ταύτης τῆς ἀληθείας τὴν ὁποίαν μισεῖ⁵ εἰς τὸ πρόσωπον τῶν Ἄλλων· «Υπάρ-

1. Πβ. αὐτόθι, σσ. 276 - 277 : «Ainsi autrui ne m'a pas seulement révélé ce que j'étais : il m'a constitué sur un type d'être nouveau qui doit supporter des qualifications nouvelles. Cet être n'était pas en puissance en moi avant l'apparition d'autrui... Mais cet être nouveau qui apparaît pour autrui ne réside pas en autrui; j'en suis responsable... Ainsi la honte est honte de soi devant autrui; ces deux structures sont inséparables».

2. Πβ. ἀνωτ., σ. 236, σημ. 1.

3. Ἄν ἡ κακοπιστία εἶναι «ψεῦδος πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς» (πβ. ἀνωτ., σ. 236, σημ. 1), διὰ τῆς φαντασίας δυνάμεθα νὰ ψευδῶμεθα πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους. Πβ. P a s c a l, Pensées..., ἀπ. 82, 83, 84, 100 κλπ.

4. Παρὰ ταῦτα τοῦτο δὲν ἀποκλείει καὶ τινὰ ἐνδείξιν ἀνθρώπινου μεγαλείου. Πβ. ἀνωτ., σ. 226, σημ. 4.

5. Ἡ ἔννοια τοῦ μίσους ὀφίσταται καὶ παρὰ Sartre, ἐντασσομένη εἰς τὸ γενικὸν πλαίσιον τῆς παρουσίας τοῦ Ἄλλου καὶ τῆς προσπάθειας τοῦ ἐγὼ ν' ἀποφύγῃ τὴν ὑπὸ τοῦ Σὺ ἐξαντικειμένισίν του. Πβ. L'être et le néant..., σσ. 481 - 483 : «Celui qui hait projette de ne plus du tout être objet... la haine... est un échec. Son projet initial... est de supprimer les autres consciences».

χουν διάφοροι βαθμοὶ καθ' οὓς ἀποστρεφόμεθα τὴν ἀλήθειαν· δυνάμεθα ὁμῶς νὰ εἰπῶμεν ὅτι ἡ ἀποστροφή αὕτη ἐνυπάρχει ἐν τινι μέτρῳ παρὰ πᾶσιν, ἐπειδὴ εἶναι ἀναπόσπαστος τῆς φιλαυτίας. Πρόκειται περὶ τῆς κακοπίστου λεπτότητος ἣτις ὑποχρεώνει ὅσους εὐρίσκονται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ψέξουν τοὺς ἄλλους, νὰ καταφεύγουν εἰς τοσαύτας περιστροφάς καὶ εἰς τοιοῦτους ἐλιγμούς, προκειμένου ν' ἀποφύγουν ὅπως θίξουν αὐτοὺς¹. Χρειάζεται νὰ μειώσουν τὰ ἐλαττώματα ἡμῶν, νὰ προσποιηθοῦν ὅτι τὰ συγχωροῦν, ν' ἀναμείξουν ἐπαίνους καὶ δείγματα ἀγάπης καὶ ἐκτιμήσεως. Παρὰ ταῦτα τὸ φάρμακον τοῦτο δὲν παύει νὰ εἶναι πικρὸν διὰ τὴν φιλαυτίαν. Αὕτη χρησιμοποιοῖ τὴν μικροτέραν δυνατὴν δόσιν ἐκείνου, πάντοτε δὲ μετ' ἀποστροφῆς, συχνάκις μάλιστα μετὰ τινος ἐνδομύχου ἀγανακτήσεως ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὅποιοι τὸ προσφέρουν εἰς αὐτήν»². Διὰ τῆς τοιαύτης ἐναντι τῶν ἄλλων ἀγανακτήσεως — ἐνδείξεως ὑγιᾶς αὐτοσυνειδησίας καὶ ἀλαθιῆτος ἐκτιμήσεως τῆς πραγματικότητος — τὸ Ἐγὼ οὐδόλως ἐμφανίζεται εἰλικρινὲς καὶ γενναῖον, καθ' ὅσον ἀποφεύγει συστηματικῶς τὴν ἀναμέτρησιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, προτιμῶν ἐνσυνειδήτως τὴν πλάνην καὶ τὴν υποκριτικὴν συμπεριφορὰν τῶν ἄλλων : «Ὡς ἐκ τούτου, ἐάν τις ἔχῃ ἰδιαίτερον συμφέρον νὰ μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην, συμβαίνει νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τοῦ νὰ προσφέρῃ εἰς ἡμᾶς μίαν ἐξυπηρετήσιν ἣτις μᾶς εἶναι ὁμολογούμενως δυσάρεστος· συμπεριφέρεται πρὸς ἡμᾶς ὅπως ἡμεῖς ἐπιθυμοῦμεν νὰ μᾶς συμπεριφέρωνται : μισοῦμεν τὴν ἀλήθειαν, μᾶς τὴν ἀποκρύπτει· ἐπιθυμοῦμεν νὰ μᾶς κολακεύουν, μᾶς κολακεύει· θέλομεν νὰ μᾶς ἐξαπατοῦν, μᾶς ἐξαπατᾷ»³. Ἡ σχέσις τοῦ Ἐγὼ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποβαίνει ἐπομένως ὑποχρεωτικὴ, δεσμευτικὴ τῆς πρὸς ἡμᾶς συμπεριφορᾶς τῶν. Τὸ Ἐγὼ, κατὰ ταῦτα, ἔχει τὴν δυνατότητα ὅχι μόνον νὰ διαθέτῃ κατὰ βούλησιν ἑαυτὸ ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπαγορεύῃ τὴν συμπεριφορὰν τῶν ἄλλων. Ἐμπαίζων

1. Πβ. Molière, *Misanthrope*, I, 2 (τὴν δυσκολίαν τοῦ *Alceste* προκειμένου νὰ κρίνῃ τὸ δεκατετράστιχον τοῦ *Oronte*).

2. Πβ. Pascal, *Pensées*..., ἀπ. 100, Bm, σ. 378 : «... Il y a différents degrés dans cette aversion pour la vérité; mais on peut dire qu'elle est dans tous en quelque degré, parce qu'elle est inséparable de l'amour-propre. C'est cette mauvaise délicatesse qui oblige ceux qui sont dans la nécessité de reprendre les autres, de choisir tant de détours et de tempéraments pour éviter de les choquer. Il faut qu'ils diminuent nos défauts, qu'ils fassent semblant de les excuser, qu'ils y mêlent des louanges et des témoignages d'affection et d'estime. Avec tout cela, cette médecine ne laisse pas d'être amère à l'amour-propre. Il en prend le moins qu'il peut, et toujours avec dégoût, et souvent même avec un secret dépit contre ceux qui la lui présentent».

3. Πβ. αὐτόθι : «... Il arrive de là que, si on a quelque intérêt d'être aimé de nous, on s'éloigne de nous rendre un office qu'on sait nous être désagréable; on nous traite comme nous voulons être traités : nous haïssons la vérité, on nous la cache; nous voulons être flattés, on nous flatte; nous aimons à être trompés, on nous trompe».

λοιπὸν καὶ ἐμπαιζόμενος, θύτης καὶ ἐκούσιον θῦμα, τὸ πασκαλικὸν Ἐγὼ εἶναι πάντοτε ὁ ἄρχων καὶ ὁ δυνάστης τῶν ἄλλων, ἀλλ' οὐδέποτε ὁ ὑπ' αὐτῶν καταδυναστευόμενος. Τὸ σὺ ἀποβαίνει ὡς ἐκ τοῦτου διὰ τὸν Pascal ὁ δέκτης τῆς ὅλης ἐγκεντρικῆς καὶ ὑποκριτικῆς διαγωγῆς τοῦ Ἐγώ.

Καὶ τὸ σατρικὸν ἐγὼ δὲν στερεῖται βεβαίως τῆς διαθέσεως νὰ ἐξαπατήσῃ τὸ Σὺ τοῦτο ὅμως συμβαίνει εἰς καταστάσεις αὐτοαμύνης, αὐτοδικαιώσεως, ἀνάγκης ἐπιβιώσεως. Ἡ σύγκρουσις ¹ τοῦ ἐγὼ πρὸς τὸ Σὺ καί, κατ' ἐπέκτασιν, πρὸς τοὺς ἄλλους, εἶναι ἀναγκαστικὴ συνέπεια τοῦ φόβου ἐξαντικειμενίσεως τοῦ ἐγώ, ἀποτελοῦσα «τὴν πρωταρχικὴν σημασίαν τοῦ εἶναι - διὰ - τοὺς ἄλλους» ². Ὁλόκληρος ἡ προσπάθεια τοῦ ἐγὼ τείνει εἰς τὸ νὰ κρατηθῇ, πάσῃ θυσίᾳ, τὸ Σὺ εἰς κατάστασιν ἀντικειμένου, διότι μία ἐνδεχομένη ἐξυποκειμένισις αὐτοῦ θὰ συνεπήγετο αὐτομάτως ἐξαντικειμένισιν τοῦ ἐγώ. Ὁ φόβος ἐξαντικειμενίσεως ὀφείλεται εἰς τὸν κίνδυνον ἀλλοτριώσεως τοῦ ἐγώ, εἰς τὸ ἐνδεχόμενον φυγῆς τοῦ κόσμου ἐκτὸς τοῦ κέντρου ἐλέγχου ἐκείνου : «Διὰ τοῦ βλέμματός τοῦ ἄλλου *εἶδον* ἐμμαντὸν ὡς πεπηγότα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κόσμου, ὡς κινδυνεύοντα, ὡς ἀνιάτως ἀσθενῆ. Ἀλλὰ δὲν *γνωρίζω* οὔτε *ποιῶς* εἶμαι, οὔτε *ποιά* εἶναι ἡ θέσις μου ἐν τῷ κόσμῳ, οὔτε *ποιάν* ὄψιν ὁ κόσμος ἐν ᾧ εὐρίσκομαι στρέφει πρὸς τοὺς ἄλλους. . . Ὁ ἄλλος εἶναι ὅπωςδήποτε ἡ προϋπόθεσις τοῦ ἀναποκαλύπτου (εἰσέτι) εἶναί μου» ³. Συνειδητοποιοῦν τὴν σημασίαν τῆς ἐξαντικειμενίσεως, τὸ ἐγὼ προσπαθεῖ τοῦ λοιποῦ ἅψ' ἐνὸς μὲν ν' ἀπομακρύνῃ αὐτὴν ἅψ' ἐαυτοῦ, ἅψ' ἐτέρου δέ, νὰ κρατήσῃ τὸ Σὺ εἰς μίαν μόνιμον κατάστασιν ἀντικειμένου : Ἐν ὀλίγοις «συλλαμβάνω ἐμμαντὸν ὡς ἀντικείμενον ἀλλ' οὐχὶ δι' ἐμμαντόν. Ἐκτοτε δὲν θὰ δυνῇθω νὰ ἀποκρούσω τὸν ἄλλον τοῦτον ὅστις οὐδέποτε μοῦ ἐδόθη ὡς ἀντικείμενον, εἰμὴ *ἀναγκάζων* αὐτὸν νὰ *ἐμφανισθῇ* ἐνώπιον ἐμοῦ ὑπὸ μορφήν ἀντικειμένου» ⁴. Ἡ στιγμιαία αὕτη ἐξαντικειμένισις τοῦ

1. Πβ. τὰς τρεῖς ἐνδεχομένας μορφάς συγκρούσεως μεταξύ τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἔρωτος : α') τὸν μαζοχισμόν ἥτοι τὴν προσπάθειαν τοῦ ἐγὼ νὰ καταστήσῃ πρᾶγμα, ἀντικείμενον, être - en - soi ὑπὸ τοῦ ἔρωτος· β') τὴν ἀδιαφορίαν ἥτοι τὴν ἀπόπειραν νὰ στηρίξωμεν τὴν ἡμετέραν ὑποκειμενικότητα «ἐπὶ τῆς καταρρακώσεως τῆς ὑποκειμενικότητος τοῦ ἄλλου» χάρις εἰς μίαν ἐθελουσίαν «τύφλωσιν» καὶ γ') τὸν σαδισμόν, τὴν ἐπιθυμίαν δηλαδὴ τῆς διὰ τῆς βίας κατοχῆς τῆς συνειδήσεως τοῦ Σὺ. Πβ. J. - P. Sartre, L'être et le néant..., σσ. 431 - 477. Πβ. M. Warnock, Existential Ethics, London, Macmillan, 1967, σ. 46.

2. Πβ. J. P. Sartre, L'être et le néant..., σ. 431 : «Le conflit est le sens originel de l'être - pour - autrui».

3. Πβ. αὐτόθι, σ. 327 : «Par le regard d'autrui, je me *vis* comme figé au milieu du monde, comme en danger, comme irrémédiable. Mais je ne *sais* ni *quel* je suis, ni *quelle* est ma place dans le monde, ni *quelle* face ce monde où je suis tourne vers autrui. . . Autrui est certes la condition de mon être - non - révélé».

4. Πβ. F. Jeanson, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 266.

ἄλλου, ἀποτελοῦσα ἐν μέσον «φυγῆς» ἢ καί «ἀπελευθερώσεως» διὰ τὸ ἐγώ, δὲν παύει νὰ προβάλλῃ τὸν «ἄλλον - ἀντικείμενον» ὡς κατατρύχουσαν ἰδέαν, ὡς ἐφιάλτην, ὡς «ἐνα ἐκρηκτικὸν μηχανισμόν τὸν ὅποιον μετὰ φόβου χειρίζομαι διότι προαισθάνομαι περὶ αὐτὸν τὴν μόνιμον δυνατότητά του νὰ ἐκραγῇ, ὡς ἐκ τῆς ἐνεργείας ἄλλου τινός, ὁμοῦ δὲ μετὰ τῆς τοιαύτης δυνατότητος ἐκρήξεως αἰσθάνομαι ἐξαίφνης τὴν φυγὴν τοῦ κόσμου ἐκτὸς ἐμοῦ, ὡς καὶ τὴν ἀλλοτρίωσιν τοῦ εἶναί μου»¹.

Ἡ σύγκρουσις αὕτη τοῦ ἐγὼ πρὸς τοὺς ἄλλους, ἐξυπακούουσα ἀδυναμίαν περαιτέρω ἀνθρωπίνης ἐπαφῆς, ὁδηγεῖ τὸ ἐγὼ εἰς συνειδητοποίησιν τῆς ἐν λόγῳ ἀδυναμίας, κατ' ἀνάγκην δέ, εἰς ἀναπόφευκτον μόνωσιν. Ἡ κόλασις, ὡς ἐκ τούτου, διὰ τὸ ἐγὼ, δὲν εἶναι μόνον δημιουργήμα τῆς παρουσίας τῶν ἄλλων ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπουσίας των, ἀπουσίας ἀγούσης τὴν ἀπράγμονα συνείδησιν εἰς συναίσθησιν τῆς «ναυτίας» τῆς ὑπάρξεως, τοῦ βάρους τῆς ἐλευθερίας. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ αἱ σαρτρικαὶ θέσεις προσεγγίζουν τὴν πασκαλικὴν περὶ «διασκέδάσεως» θεωρίαν καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος, μὴ δυνάμενος νὰ παραμείνῃ ἀπράγμων ἥτοι μόνος ἐναντὶ ἑαυτοῦ, ἐπενόησε τὴν διασκέδασιν ὡς μέσον διασπάσεως, ἐξαφανίσεως τῆς ἀνίας τὴν ὁποίαν συνεπάγεται ὁ στοχασμὸς περὶ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν. Τὸ ἀπόσπασμα 139 εἶναι ἐνδεικτικὸν τῶν πασκαλικῶν θέσεων: «Ὅτε πάλαι ποτὲ ἠθέλησα νὰ ἐξετάσω τὰς διαφόρους δραστηριότητας τῶν ἀνθρώπων καὶ τοὺς κινδύνους καὶ τοὺς μόχθους εἰς τοὺς ὁποίους οὗτοι ἐκτίθενται... ἀνεκάλυψα ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἀνθρωπίνη δυστυχία προέρχεται ἐξ ἑνὸς μόνον πράγματος, ἐκ τοῦ γεγονότος δηλαδὴ ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ παραμεινώμεν ἀπράγμονες ἐντὸς ὧματιοῦ τινός... Ἀφοῦ ὁμως ἐσκέφθην περισσότερον, καὶ ἀφοῦ ἀνεῦρον τὴν αἰτίαν ὧλων τῶν ἡμετέρων δυστυχιῶν, ἠθέλησα ν' ἀνακαλύψω τὸν λόγον τῆς, εὔρον δὲ ὅτι ὑπάρχει ὄντως μία αἰτία, κατ' ἐξοχὴν πραγματικὴ, συνισταμένη εἰς τὴν φυσικὴν δυστυχίαν τῆς ἀδυνατοῦ καὶ θνητῆς ἡμῶν μοίρας, τῆς τόσον ἀθλίας ὥστε οὐδὲν νὰ δύναται νὰ παρηγορήσῃ ἡμᾶς ὅταν στοχαζώμεθα ἐκ τοῦ πλησίον περὶ ταύτης»². Ἡ διασκέδασις

1. Πβ. J. P. Sartre, *L'être et le néant...*, σ. 358: «[Ainsi, autrui - objet] est un instrument explosif que je manie avec appréhension, parce que je pressens autour de lui la possibilité permanente qu'on le fasse éclater et que, avec cet éclatement, j'éprouve soudain la fuite hors de moi et l'aliénation de mon être».

2. Πβ. P a s c a l, *Pensées...*, ἀπ. 139, Bm, σ. 390: «Quand je m'y suis mis quelquefois, à considérer les diverses agitations des hommes, et les périls et les peines où ils s'exposent... j'ai découvert que le malheur des hommes vient d'une seule chose, qui est de ne savoir pas demeurer en repos, dans une chambre... Mais quand j'ai pensé de plus près, et qu'après avoir trouvé la cause de tous nos malheurs, j'ai voulu en découvrir la raison, j'ai trouvé qu'il y en a une bien effective, qui consiste dans le malheur naturel de notre condition faible et mortelle, et si misérable, que rien ne peut nous consoler, lorsque nous y pensons de près». Πβ. ἀπ. 140 - 143.

(le divertissement) σημαίνει ¹ λοιπὸν διάσπασιν, φυγὴν ², ἀντίδοτον εἰς τὴν ἐκ τῆς ἀπομονώσεως τοῦ ἀτόμου προερχομένην ἀνίαν καὶ εἰς τὴν συνείδησιν τῆς τραγικότητος τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας. Δὲν εἶναι συνεπῶς ὅσον φαίνεται παράλογον τὸ θέαμα βαρύτατα πενθοῦντος ἀνθρώπου ὅστις καταφεύγει εἰς τὴν διασκεδάσιν καὶ εἰς φροντίδας ἀσχέτους πρὸς τὴν θλίψιν του ³. Οὗτος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ δημιουργήσῃ «ἐν ἀντικείμενον πάθους» ⁴ τὸ ὁποῖον θὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ σκέπτεται ἑαυτὸν καὶ τὴν δυστυχίαν του. Δὲν θηρεύομεν λοιπὸν τὸν φαινομενικὸν στόχον, τὸ θήραμα, ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν θήραν ⁵ ἦτοι τὴν ἀπασχόλησιν ἣτις μᾶς ἀποσπᾷ ἐκ τῆς θέας τοῦ θανάτου καὶ τῶν δυστυχιῶν ⁶. Ἡ σύγχρονος ψυχιατρικὴ, ἀνάγουςα τὴν αἰτίαν τῆς τοιαύτης διασκεδάσεως εἰς τὸ ἄγχος, ἐπιβεβαίωσιν τὴν ἀνωτέρω θέσιν.

Ἐξ ἄλλου, ἡ περὶ διασκεδάσεως πασκαλικὴ θεωρία, συνδεομένη, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ἀνθρωπίνης ἀπραγίας, πρὸς τὴν συνείδησιν τῆς τραγικότητος τῆς ζωῆς, προσεγγίζει τὰ μέγιστα πρὸς τὸν βασικώτατον προβληματι-

1. Πβ. τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῶν ὄρων διασκεδάννυμι καὶ diverto.

2. Πβ. τὴν δυνατότητα φυγῆς πρὸς τὸ φανταστικὸν καὶ πρὸς τὴν τέχνην εἰς τὰ ἔργα τοῦ Sartre, *La Nausée*, Paris, Gallimard, 1938 καὶ *L'Imaginaire* (πβ. ἀνωτ., σ. 231, σημ. 1). Πβ. F. Jean son, ἐνθ' ἀνωτ., κεφ. γ', ἰδίᾳ σσ. 120 κέξ.

3. Πβ. P. a s c a l, *Pensées...*, ἀπ. 140, ἐνθα παρέχεται τὸ παράδειγμα ἀνθρώπου βαρύτατα τεθλιμμένου, ὡς ἐκ τοῦ θανάτου προσφιλῶν προσώπων, ἀγωνιζομένου δὲ νὰ κερδίσῃ εἰς παίγιον ἢ νὰ συλλάβῃ λαγόν: «Cet homme si affligé de la mort de sa femme et de son fils unique, qui a cette grande querelle qui le tourmente, d'où vient qu'à ce moment il n'est pas triste et qu'on le voit si exempt de toutes ces pensées pénibles et inquiétantes? Il ne faut pas s'en étonner; on vient de lui servir une balle, et il faut qu'il la rejette à son compagnon, il est occupé à la prendre à la chute du toit, pour gagner une chasse; comment voulez-vous qu'il pense à ses affaires, ayant cette autre affaire à manier? Voilà un soin digne d'occuper cette grande âme, et de lui ôter toute autre pensée de l'esprit. Cet homme, né pour connaître l'univers, pour juger de toutes choses, pour régir tout un État, le voilà occupé et tout rempli du soin de prendre un lièvre...».

4. Πβ. αὐτόθι, ἀπ. 139, Bm, σ. 395: «... Ce n'est donc pas l'amusement seul qu'il recherche: un amusement languissant et sans passion l'ennuiera. Il faut qu'il s'y échauffe et qu'il se pipe lui-même, en s'imaginant qu'il serait heureux de gagner ce qu'il ne voudrait pas qu'on lui donnât à condition de ne point jouer, afin qu'il se forme un sujet de passion, et qu'il excite sur cela son désir, sa colère, sa crainte, pour l'objet qu'il s'est formé, comme les enfants qui s'effrayent du visage qu'ils ont barbouillé».

5. Πβ. αὐτόθι, σ. 393: «... Ils ne savent pas que ce n'est que la chasse, et non pas la prise, qu'ils recherchent».

6. Πβ. αὐτόθι, σ. 392: «... Et ceux qui font sur cela les philosophes, et qui croient que le monde est bien peu raisonnable de passer tout le jour à courir après un lièvre qu'ils ne voudraient pas avoir acheté, ne connaissent guère notre nature. Ce lièvre ne nous garantirait pas de la vue de la mort et des misères, mais la chasse — qui nous en détourne — nous en garantit».

σμόν τῆς ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας, προσφευγούσης εἰς τὴν *prāxi*n ὡς εἰς τὴν μόνην παρηγορίαν διὰ τὸ παράλογον τῆς ἀνθρωπίνης μοίρας. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ ἡ κόλασις τοῦ *Huīc clos* δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὴν ἀδιάλειπτον παρουσίαν τῶν "Ἄλλων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπιβεβλημένην, ἀναπόσειστον διὰ τοὺς νεκροὺς ἡρώας τῆς ἀπραξίας¹. Ἡ τοιαύτη ἀδυναμία περαιτέρω ἀνθρωπίνης ἐπαφῆς, συνεπαγομένη μόνωσιν καὶ ἀπόγνωσιν διὰ τὸ σαρκικὸν ἐγώ, ἔχει ὡς κίνητρον, διὰ τὴν πασκαλικὴν διαλεκτικὴν, τὸν ἀνθρώπινον ἐγωισμόν καὶ τὸν ἐγωκεντρισμόν, ἀποδεικνύει δέ, ἐμμέσως, πῶσιν² τοῦ ὄντος ἐκ τῆς ἀρχικῆς του μακαριότητος. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἐνῶ ὁ Sartre περιορίζεται εἰς τὴν διαπίστωσιν τοῦ προβλήματος τῆς ἀδυναμίας ἀνθρωπίνης ἐπαφῆς, διερωτώμενος ἀπλῶς κατὰ πόσον εἶναι ἐφικτὴ μία λύσις αὐτοῦ, ἡ μαθηματικὴ ιδιοσυγκρασία τοῦ φιλοσόφου τῆς *Ἀπολογίας* προχωρεῖ εἰς τὴν ἀνάλυσίν του κατὰ τρόπον «γεωμετρικόν»³, ἀνατρέχουσα εἰς τὸ αἷτιον τῆς γενέσεώς του, διαπιστοῦσα τὰ παντοῖα ἀποτελέσματα τοῦ αἰτίου τούτου, ὑποδεικνύουσα δὲ λύσιν συγκεκριμένην. Οὕτω πῶσις τοῦ ἀνθρώπου (αἷτιον), ἐγωιστικὴ συμπεριφορά, ἐγωκεντρισμός καὶ φιλαντία (ἀποτέλεσμα), ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ «μισαντία» (λύσις), συνιστοῦν τὸ τρίπτυχον τῆς ὅλης πασκαλικῆς διαλεκτικῆς. Τὸ τρίτον σκέλος τοῦ τριπτύχου, ἥτοι ἡ «μισαντία» (*la haine de soi*), συνδυαζομένη πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ⁴, καὶ ἡ ὅλη χριστιανικὴ συμπεριφορά τὴν ὁποίαν ἡ τελευταία αὕτη ὑπαγορεύει, ἀποτελεῖ διὰ τὸν Pascal τὴν μοναδικὴν λύσιν εἰς τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων μεταξύ Ἐγὼ καὶ Σὺ, ἀναγόμενον τελικῶς εἰς τὸ ὅλον πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπινου ἐγωκεντρισμοῦ καὶ τῆς ἐκ τούτου ἀπορροεύσης ἀδυναμίας ἀνθρωπίνης ἐπαφῆς. Τοῦτο δέ, διότι ἐκρίζωσις⁵ τοῦ ἀνθρώπινου ἐγωισμοῦ σημαίνει ἀφαίρεσιν τοῦ

1. Πβ. αὐτόθι, ἀπ. 129 : «Notre nature est dans le mouvement; le repos entier est la mort». Πβ. Montaigne, *Essais...*, II, VIII, σ. 366 : «...estre consiste en mouvement et action».

2. Μεταξὺ τῶν δύο πόλων τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, τῆς πτώσεως καὶ τῆς λυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ἰανсениστικαὶ θέσεις προσανατολίζονται κυρίως πρὸς τὸ γεγονός τῆς πτώσεως, ἔχον ἀθεραπεύτως ἐπηρεάσει τὴν ὅλην ἀνθρωπίνην φύσιν. Εἰς τὴν ἀπόδειξιν τῆς πτώσεως ταύτης (δὲ ἀναφορᾶς εἰς τὴν ὅλην ἀνθρωπίνην ψυχολογίαν) ἀποσκοπεῖ, κατὰ τὸ ὑποτιθέμενον ὡς πρῶτον αὐτῆς τμῆμα, ἡ πασκαλικὴ «Ἀπολογία».

3. Πβ. Pascal, *Pensées...* (De l'esprit géométrique), Bm, σσ. 165 κέξ.

4. Πβ. Τοῦ αὐτοῦ, *Pensées...*, ἀπ. 476 : «Il faut n'aimer que Dieu et ne haïr que soi...». Πβ. ἀπ. 479 : «...Or nous sommes pleins de concupiscence; donc nous sommes pleins de mal; donc nous devons nous haïr nous-mêmes, et tout ce qui nous excite à autre attache qu'à Dieu seul».

5. Ἡ διαφορά μεταξὺ πραγματικῆς ἐκρίζωσεως καὶ ἀπλῆς καλύψεως τοῦ ἐγωισμοῦ καθίσταται ἐμφανῆς εἰς τὸ ἀπ. 455 ἐνθα τὸ ἰανсениστικὸν ἰδεῶδες τῆς ἀληθοῦς ταπεινοφροσύνης συγκρούεται πρὸς τὸ κοσμικὸν ἰδεῶδες τοῦ «ἐντίμου ἀνδρός», τοῦ *honnête*

προσωπείου τῆς κωμωδίας, σημαίνει δηλαδή ἀληθῆ, ἐλικρινῆ καὶ ταπεινόφρονα συμπεριφορὰν ἔναντι τοῦ σύ. Τὸ μῖσος ἔναντι αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἐγῶ, ἡ «μισαυτία», εἶναι ἔνδειξις ὑγιоῦς ἀγανακτήσεως διὰ τὴν ἀσκουμένην ὑπὸ τοῦ Ἐγῶ τυραννικὴν τακτικὴν τόσον εἰς βάρος τῆς ὅλης προσωπικότητος ἡμῶν, ὅσον καὶ τῆς προσωπικότητος τῶν ἄλλων.

Ἄν ὅμως ἡ πασκαλικὴ διαλεκτικὴ προσανατολίζεται πρὸς τὴν «μισαυτίαν» καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ὡς εἰς μέσα μοναδικὰ πρὸς ἄρσιν τῶν ἐμποδίων τὰ ὁποῖα ὁ ἐγωισμὸς καὶ αἱ libidines¹ ἐγείρουν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἀθεϊστικὸς σαρκικὸς προβληματισμὸς, ἐστερημένος² παντὸς ὑπερβατικοῦ προσανατολισμοῦ, στρέφεται, προκειμένου νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην ἐπικοινωνίαν, πρὸς «τὴν μόνην θετικὴν ἀξίαν»³ τῆς ὑπαρξιακῆς ἡθικῆς, ἥτοι πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀλληλεγγύην. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν «χωρίζουσαν τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπην τοῦ Θεοῦ»⁴, ἡ ἀνθρωπίνη ἀγάπη εἶναι τὸ μοναδικὸν πλαίσιον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου τὸ ἀφόρητον Σύ, παῦον νὰ ἐξαναγκάσῃ ἡμᾶς εἰς ἐξαντικειμένισιν⁵,

homme, ἐπιδιώκοντος, ἐν τῇ προσπαθείᾳ ἐφαρμογῆς τοῦ «χρυσοῦ κανόνος» κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς, τὴν ἀπάλειψιν τοῦ Ἐγῶ καὶ τοῦ ὅλου ἀνθρωπίνου ἐγωισμοῦ. Εἰς τὸ ὑπὸ διαλογικὴν μορφήν ἀνωτέρω ἀπόσπασμα, ὁ Pascal ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἐκπρόσωπον τῆς «ἐντιμότητος» φίλον του Miton, τὸν ὁποῖον ἐπικρίνει δι' ἐπίπλαστον, ὡς πρὸς τὸ Ἐγῶ, κοινωνικὴν συμπεριφορὰν: «*Le moi est haïssable: vous, Miton, le couvrez, vous ne l'ôtez pas pour cela; vous êtes donc haïssable. — Point, car, en agissant, comme nous faisons, obligamment pour tout le monde, on n'a plus sujet de nous haïr. — Cela est vrai, si on ne le haïssait dans le moi que le déplaisir qui nous en revient. Mais si je le haïs parce qu'il est injuste qu'il se fasse centre du tout, je le haïrai toujours...*».

1. Πβ. P a s c a l, Pensées..., ἀπ. 458: «*Tout ce qui est au monde est concupiscence de la chair, ou concupiscence des yeux, ou orgueil de la vie: libido sentiendi, libido sciendi, libido dominandi*. Πβ. ἀπ. 460, 461. Πβ. Α' Ἰωάνν. 2, 16. Πβ. P a s c a l, Pensées..., Bm, σ. 543, σημ. 3.

2. Τὸ βάρος τῆς ἀσκουμένης ἐπὶ τοῦ σαρκικοῦ ἐγῶ καταπίεσεως, κυρίως ὅταν τοῦτο προέρχεται ἐξ ἐνός Σὺ ἀντιπροσωπεύοντος τὴν ἔννοιαν τοῦ Ὑπερβατικοῦ, ἐξ ἐνός Ἄλλου - Θεοῦ, ἀποβαίνει δυσαναλόγως ἐπαχθέστερον διὰ τὸ ἀνθρώπινον ὄν. Πβ. P. - H. S i m o n, ἐνθ' ἀνωτ., σσ. 178 κέξ.

3. Πβ. P. - H. S i m o n, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 184.

4. Τὴν θέσιν ταύτην ἀπηχοῦν ἰδίᾳ τὰ θεατρικὰ ἔργα τοῦ S a r t r e, Les Mouches, Paris, Gallimard, 1943 καὶ Le Diable et le bon Dieu, Paris, Gallimard, 1951. Πβ. E. S o u r i a u, L'ombre de Dieu, Paris, P.U.F., 1955, σσ. 126 - 172.

5. Καὶ ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ «ἐξαντικειμενισθῇ» ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγῶ, νὰ καταστῇ «αὐτόν». Πβ. M. B u b e r, Ich und Du, ἐν Werke, τόμ. I, München, Kösel, 1962, σσ. 168 - 179. Πβ. Δ. Κ ο υ τ σ ο γ ι α ν ν ο π ο ὐ λ ο υ - Θ η ρ α ῖ ο υ, Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή εἰς τὴν Φιλοσοφίαν, Ἀθῆναι 1971, σσ. 139 - 140. Πβ. Σ. Κ υ ρ ι α ζ ο π ο ὐ λ ο υ, Προλεγόμενα εἰς τὴν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ, Ἀθῆναι 1960, σσ. 210 κέξ. Πβ. P. R o u b i c z e k, Existentialism for and against, Cambridge, Univ. Press, β' ἐκδ. 1966, σσ. 141 κέξ.

μετατρέπεται εἰς ἀνοικτὴν¹ διὰ τὸ ἐγὼ συνειδήσιν. Ἡ ἐκκλησις, τὸ ἀνοίγμα αὐτὸ τοῦ ἐγὼ πρὸς τοὺς ἄλλους, ὑπάρχει διάχυτον εἰς τὸ σαρκικὸν θέατρον². Οὕτω εἰς τὸ ἔργον *Les Mouches* ὁ Ὁρέστης ἐγκαταλείπει τὸν ἄφροντιν βίον ἵνα ἐπωμισθῇ τὴν μοῖραν τοῦ Ἀτρείδου καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἀναμένοντα αὐτὸν λαὸν του· οἱ πατριῶται τοῦ ἔργου *Morts sans sépulture* ὡς καὶ οἱ ἐπαναστάται τοῦ ἔργου *Les Mains Sales* ἐπιθυμοῦν νὰ συνενωθοῦν εἰς μίαν ἀλληλέγγυον ἐνέργειαν ἥτις θὰ τοὺς μετατρέψῃ εἰς ὁλότητα, μάλιστα δὲ εἰς ὁλότητα ἐνεργοῦσαν. Τὸ εἶδος ὁμῶς αὐτὸ τῆς ἀγάπης εἶναι ἀγάπη κλίμακος περιορισμένης³ ἐντοπιζομένη ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς πολιτικῆς ὁμάδος, τῆς κοινωνικῆς τάξεως, τῆς φυλῆς κλπ., ἀποσκοπεῖ δὲ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἐνὸς ἀπωτέρου στόχου· «Τὸ ν' ἀγαπῶμεν ἀλλήλους σημαίνει νὰ μισῶμεν τὸν αὐτὸν ἐχθρόν», θὰ εἴπῃ ὁ Goetz (*Morts sans sépulture*), ἡ δὲ Hilda (*Le Diable et le Bon Dieu*), θ' ἀναζητήσῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ ἀπολύτου ἀναφωνοῦσα· «Ἀλλοίμονον, οὐδὲν ἀγαπῶμεν, ἐὰν δὲν ἀγαπῶμεν τὸ σύνολον». Χρειάζεται, πράγματι, μεγάλη «διαλεκτικὴ εὐστροφία»⁴ προκειμένου νὰ δικαιολογήσωμεν, διὰ τῆς φυσικῆς ἀλληλεγγύης, τὸ καθῆκον τῆς ἀπεριορίστου ἀγάπης πρὸς τὸν «πλησίον»⁵. Θεωρητικῶς τοῦλάχιστον, ὁ ἀνθρωπιστὴς καὶ ὁ χριστιανός, ὁ μὲν ἀναφερόμενος εἰς τὴν «αὐτάρκειαν» τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁ δὲ ἐπιχειρῶν νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ὅλην ἀξιοπρέπειαν τοῦ ὄντος μέσφ' ὁθείας τινὸς ἀκτινοβολίας, εὐρίσκονται εἰς πλεονεκτικωτέραν θέσιν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἠθικολόγον τῆς ὑπαρξιακῆς ἀλληλεγγύης, προκειμένου ν' ἀξιῶσουν τὴν καθολικὴν ἀγάπην⁶.

1. Ἐκφρασιν «ἀνοίγματος» τῆς συνειδήσεως, «ἐγκαταλείψεως τοῦ Ἐγὼ εἰς τὸ Σὺ, ἀποτελεῖ τὸ ἀνθρώπινον μεῖδιμα». Πβ. E. Moutsopoulos, *Au pays du sourire*, Χρονικὰ Αἰσθητικῆς, 8, 1969, σ. 109.

2. Πβ. J. P. Sartre, *Théâtre...*, *Huis clos*, sc. V, σσ. 164-165· «Fin... je ne suis plus rien sur terre, même plus un lâche. Inès, nous voilà seuls· il n'y a plus que vous deux pour penser à moi. Elle ne compte pas. Mais toi, toi qui me *hais*, si tu me *crois*, tu me *sauves*».

3. Πβ. Τὸ ὁ αὐτὸ ὁ, *L'être et le néant...*, σ. 495· «... Ainsi le «nous» humaniste — en tant que nous-objet — se propose-t-il à chaque conscience individuelle comme un idéal impossible à atteindre, encore que chacun garde l'illusion de pouvoir y parvenir en *élargissant* progressivement le *cercle* des communautés auxquelles il appartient...». Πβ. I. N. Θεοδωρακοπούλου, Σύστημα Φιλοσοφικῆς Ἠθικῆς, Ἀθῆναι 1952, σσ. 339 κέξ.

4. Πβ. P.-H. Simon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 185.

5. Πβ. I. N. Θεοδωρακοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 341 κέξ.

6. Τὸ πρόβλημα τῶν σχέσεων πρὸς τοὺς ἄλλους θεωρούμενον ἐν *L'être et le néant* ἀπὸ καθαρῶς ὄντολογικῆς, μεταφυσικῆς πλευρᾶς, ἐμφανίζει ὡς ἀναπόφευκτον τὴν σύγκρουσιν μεταξὺ τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ, τοῦ μαζοχισμοῦ καὶ τοῦ σαδισμοῦ θεωρουμένων ὡς τῶν δύο δυνατῶν θέσεων τοῦ ὄντος· «Après l'échec de cette tentative, il ne reste plus

Τὸ ἀνοιγμα αὐτὸ τῶν συνειδήσεων ὅπως καὶ ἂν ἐμφανίζεται, εἴτε ὡς φιλία, εἴτε ὡς συμπάθεια, εἴτε ὡς τρυφερότης, εἴτε ὡς ἐπιείκεια, εἴτε ὡς ἔρως¹, εἶναι τὸ μόνον μέσον ἀμβλύσεως τῶν δύο φύσει συγκρουομένων ἐγωισμῶν, ὁ μόνος τρόπος μεταμορφώσεως² τῆς φιλαυτίας εἰς ἀλτρουισμόν. Ἡ «κόλασις», βεβαίως, εἶναι ἡ παρουσία τῶν ἄλλων, εἶναι ὁμοῦς ἐπίσης καὶ ἡ ἀπουσία των, ἡ μόνωσις, ἡ περαιτέρω ἀδυναμία ἀγάπης³ καὶ ἀνθρωπίνης ἐπαφῆς. Ἡ σκληρὰ διαπίστωσις τοῦ Sartre ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐξαντικειμενίζον τὸ ἐγὼ Σὺ, τίθεται ἐντὸς παρενθέσεως εὐθὺς ὡς τὸ Σὺ θεωρήσῃ τὸ ἐγὼ ὡς ὑπάρχουσιν ἀπαραβίαστον ἐλευθερίαν, εὐθὺς ὡς δεχθῇ αὐτὸ ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῆς ἰδικῆς του ὑπάρξεως: «Ὁ ἄλλος ὅστις ἐνοχλεῖ ἡμᾶς, μᾶς βασανίζει, μᾶς ταπεινώνει ἢ ὅστις ἀπλῶς μᾶς κρίνει, ὁ ἄλλος αὐτός, εἶναι γεγονός, ἐκδέρει καὶ καταστρέφει τὸ εἶναι μας. Ὁ φοβερὸς αὐτὸς ἄλλος ὁ ὁποῖος μᾶς παρατηρεῖ ἀντικειμενικῶς... δὲν εἶναι δι' ἡμᾶς εἰμὴ ἐν ὁλόκληρον σῶμα, μία ἀδιάκριτος συνείδησις. Εὐθὺς ὁμοῦς ὡς τὸ σῶμα τοῦτο ἀποκτήσῃ καρδίαν⁴, εὐθὺς ὡς καταστῇ εἰς τὰ μύχια αὐτοῦ ἀνάγκη καὶ δύναμις ἀγάπης, ὅπως εἴμεθα ὅλοι καὶ ἕκαστος ἐξ ἡμῶν, τὰ πάντα μεταβάλλονται: διότι τὸ βλέμμα τὸ ὁποῖον θὰ ρίψωμεν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, μακρὰν τοῦ νὰ τὸν κατηλῶσῃ, ὡς ἐὰν ἦτο πρᾶγμα, ἢ νὰ τὸν σφραγίσῃ δικὴν περπωμένου, θὰ τὸν ἐγγίσῃ ὡς μία συνείδησις ζῶσα, ἐν ἄλλοις λόγοις, ὡς μία ὑπὸ ἀγάπης ἐμπνεομένη ἐλευθερία»⁵. Ἡ τοιαύτη ἐκκλησις ἀγάπης ἀποτελεῖ τὸ κέντρον βάρους τοῦ σαρτρικοῦ θεάτρου—«θεάτρου ἐνθα ἡ ἀντιπάθεια δίδει τὸν τόνον»⁶—καὶ τοῦ ὅλου πιστεύω τῆς σαρτρι-

au pour-soi qu'à rentrer dans le cercle et à se laisser indéfiniment balloter de l'une à l'autre des deux attitudes fondamentales» (σ. 484). Παρὰ ταῦτα, αὐτὸς οὗτος ὁ Sartre δὲν ἀποκλείει τὴν δυνατότητα μιᾶς «ἠθικῆς τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ τῆς σωτηρίας» δυναμένης νὰ συντελεσθῇ χάρις εἰς μίαν «ριζικὴν μεταστροφὴν» (πβ. σ. 484, σημ. 1). Ὡς «ριζικὴ μεταστροφή» ἀφηνεταὶ νὰ ἐννοηθῇ ὑπὸ τοῦ Sartre ἐνδεχομένη στρόφη πρὸς τὰς θέσεις τοῦ μαρξισμού τὰς ὁποίας οὗτος φαίνεται νύθετων εἰς τὸ μεταγενέστερον ἔργον του *La critique de la raison dialectique*, Paris, Gallimard, 1960. Πβ. Μ. Warnock, *The philosophy of Sartre...*, σσ. 129 κέξ.

1. Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 343 κέξ.

2. Περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς σχέσεως ταύτης τοῦ Ἐγὼ πρὸς τὸ Σὺ, τῆς μεταμορφώσεως αὐτῶν εἰς «Ἡμεῖς» χάριν τῆς κοινωνικῆς συνυπάρξεως πβ. Μ. Buber, *Das Problem des Menschen*, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 400 κέξ.

3. Πβ. Ρ.-Η. Simon, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 188-189.

4. Ὁλόκληρος ἡ πασκαλικὴ διαλεκτικὴ τῆς «Ἀπολογίας» στηρίζεται ἐπὶ τῆς καρδίας ὡς ὀργάνου τοῦ συναισθήματος, τῆς γνώσεως, τῆς ἀγάπης. Πβ. ἀπ. 277, 278, 281, 282, 283. Πβ. Ε. Baudin, *La philosophie de Pascal*, Neuchâtel, La Baconnière, 1946, τόμ. Ι, σσ. 199-218. Πβ. J. Laporte, *Le cœur et la raison selon Pascal*, Paris, Elzévir, 1950.

5. Πβ. Ρ.-Η. Simon, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 181.

6. Πβ. αὐτόθι, σ. 186.

κῆς φιλοσοφίας καταξιούσης τὸ ἐπὶ γῆς τυχαῖον γεγονὸς τῆς ὑπάρξεως διὰ τινος πράξεως ἀλληλεγγύης ¹ καὶ ἀνθρωπίνης ἐπικοινωνίας, διὰ τινος «συναντήσεως» ².

Συγκεφαλαιοῦντες ὅσα ἐλέχθησαν ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων τοῦ Ἐγὼ πρὸς τὸ Σὺ ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς κοινωνικῆς συνυπάρξεως καὶ τῆς ἠθικῆς συμπεριφορᾶς, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν μίαν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον θεώρησιν τοῦ προβλήματος τούτου μεταξὺ τοῦ Pascal, προδρόμου τῆς ὅλης ἐν γένει ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας, καὶ τοῦ Sartre, συγχρόνου αὐτῆς ἐκπροσώπου.

Ἐκκινῶν ἐκ διαφόρου, ἐν σχέσει πρὸς τὸν Pascal, κέντρου ἀναφορᾶς, ὁ Sartre θεωρεῖ τὸ Σὺ ὡς στόχον τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ προβληματισμοῦ. Τὸ ἐγὼ φέρεται ὡς ὑφιστάμενον τὸν κόσμον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου πάσχει ἐν εἰδει τραγικοῦ θύματος. Θυταί του παραμένουν τὸ Σὺ καὶ οἱ ἄλλοι, ὡς ἐκ τῆς ἀδιαλείπτου ἐνοχλητικῆς τῶν παρουσίας καὶ ὡς ἐκ τῆς κριτικῆς τῶν διαθέσεων, οἱ ὅποιοι, διὰ τῆς ἀπροσδοκῆτου ἐμφανίσεώς των, ἐξαντικειμενίζουν βαναύσως τὸ ἐγὼ, εὐρισκόμενον μέχρι τοῦδε εἰς κατάστασιν μακαρίας ἀσυνειδησίας ³. Ἡ ὑπαρξίς τῶν ἄλλων, ἐπενεργοῦσα δεσμευτικῶς ἐπὶ τοῦ ἐγὼ τοῦ ὁποῖου ἀφαιρεῖ τὴν ἐλευθερίαν, καθιστᾷ τοῦτο δέσμιον τῆς ἀλλοτρίας παρακολουθήσεως ἐπιβάλλουσα εἰς αὐτὸ τοὺς κανόνας μιᾶς ἀναγκαίας συμπεριφορᾶς. Ἡ κατάργησις αὐτῆς τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας της, μεταβάλλουσα τὸ ἐγὼ εἰς ὄντοτητα ἑτεροκίνητον, δημιουργεῖ δι' αὐτὸ ἓνα κόσμον σκληρόν, παράλογον, ἀπάνθρωπον,

1. Κήρυγμα ἀνθρωπίνης ἀγάπης, ἀλληλεγγύης καὶ αὐτοθυσίας ἀποτελεῖ καὶ τὸ ἔργον τοῦ A. Camus, *La Peste*, Paris, Gallimard, 1947.

2. Ἡ ἐννοία τῆς «συναντήσεως» (*Begegnung*) μεταξὺ τοῦ Ἐγὼ καὶ Σὺ ὡς «προσώπων» (πβ. τὴν διαφορὰν μεταξὺ «προσώπου» καὶ «ατόμου» ἐν M. Buber, *Ich und Du*, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 121 - 122) εἶναι κατὰ Buber ὁ μόνος τρόπος ἀμβλύνσεως τῶν δύο φύσει συγκρουομένων ἐγωισμῶν, διότι μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ Σὺ τὸ Ἐγὼ δύναται ν' ἀναπτύχῃ, νὰ ὁλοκληρωθῇ: «*Der Mensch wird am Du zum Ich*» (πβ. M. Buber, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 97). «Συνάντησις» πρὸς ἓν πρόσωπον σημαίνει οὐχὶ μίαν τυχαίαν, τυπικὴν, ἐπίσημον συνάντησιν, ἀλλὰ μίαν ἐκ μέρους ἐκείνου ἀπάντησιν πρὸς τὴν πρὸς αὐτὸ κίνησιν τοῦ Ἐγὼ, ἀπάντησιν ἣτις ἀποτελεῖ κατάφασιν ἱκανοποιούσαν τὸ πρὸς τὸ Σὺ κινούμενον Ἐγὼ μέχρι βαθέων. Ἡ «συνάντησις» ἀποτελεῖ «ἀπορρόφησιν» τοῦ Ἐγὼ ὑπὸ τοῦ Σὺ καὶ τανάπαλιν. Ὅταν τὸ Ἐγὼ «συναντᾷ» τὸ Σὺ, συνειδητοποιεῖ αὐτομάτως τὴν σχέσιν πρὸς τὸν ἄλλον, ἄγεται εἰς τὴν ἐπιβεβαίωσιν ὅτι «*Alles wirkliche Leben ist Begegnung*» (πβ. M. Buber, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 85). Πβ. P. Roubiczek, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 141 - 142.

3. Ἡ ἀσυνειδησία αὕτη συνεπάγεται, ἐπὶ τοῦ ὄντολογικοῦ πεδίου, τὴν ἀνυπαρξίαν ἐν *L'être et le néant* καθ' ὅσον τὸ ἐγὼ ἄγεται εἰς αὐτοσυνειδησιν μόνον ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὸ Σὺ καὶ τὸν κόσμον.

ξένον¹, ἐντὸς τοῦ ὁποίου τὸ ὄν διαβιοῖ συμβατικῶς ὑπὸ τὸ ἄγρυπνον βλέμμα μιᾶς ἀδιαλείπτου ἐφιαλτικῆς παρουσίας. Ἡ ἄγρυπνος αὕτη ἐκ μέρους τοῦ Ἑλλοῦ παρακολούθησις τοῦ ἐγὼ συνιστᾷ τὸν κόσμον τῆς σαρτρικῆς κολάσεως διὰ τὴν ἐν χώρῳ καὶ χρόνῳ ἐγκλωβισμένην ὄντοτητα² ἥτις, μὴ δυναμένη νὰ ἐκφύγῃ τῶν νόμων τῆς ἀναγκαιότητος, ὑποχρεοῦται τοῦ λοιποῦ νὰ διαβιώσῃ ὡς ἐπὶ προεξέχοντός τινος βάθρου, ὅποθεν καὶ ἡ ἐλαχίστη αὐτῆς ἐνέργεια, προβαλλομένη ἐπὶ πλήθους κατόπτρων — ἐπὶ τῆς πολυδιαστάτου δηλαδὴ συνειδήσεως τῶν Ἑλλων — ἐξαντλεῖται, ἀλλοτριοῦται.

Τὴν σαρτρικὴν ταύτην κόλασιν ἡ πασκαλικὴ διαλεκτικὴ τῆς Ἀπολογίας, ἀντιστρέφουσα τὴν προοπτικὴν τοῦ ὅλου προβληματισμοῦ, παρουσιάζει ὡς πραγματικὴν κωμωδίαν, διὰ τοποθετήσεως τοῦ κέντρου ἀναφορᾶς οὐχὶ ἐπὶ τοῦ Σὺ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἑγὼ· ἐν ἄλλοις λόγοις, ἡ θέσις τοῦ Pascal κατὰ τὴν θεώρησιν τῆς σχέσεως Ἑγὼ - Σὺ, εἶναι ὅλως ἀντίθετος πρὸς τὴν τοῦ Sartre : τὸ πασκαλικὸν Ἑγὼ δὲν εἶναι θῦμα ἀλλὰ θύτης, παίζει δηλαδὴ τὸν ρόλον τοῦ ἐνεργοῦ πρωταγωνιστοῦ, τοῦ δημίου — τὸν ὅποιον ἐν τῇ σαρτρικῇ κολάσει διαδραματίζει τὸ Σὺ —, ἔχει δὲ ὅλα τὰ γνωρίσματα τοῦ μεγάλου κωμωδοῦ, τοῦ ἐμπαίκτου καὶ τοῦ δυνάστου τῶν ἄλλων. Τὸ σὺ καὶ οἱ ἄλλοι παρὰ Pascal ἔχουν σχέσιν οὐχὶ ἐνεργητικὴν ἀλλὰ παθητικὴν πρὸς τὸ Ἑγὼ, καθ' ὅσον ἐνσαρκοῦν τὸν ἠθικὸν νόμον, τὸν ἄγρυπνον ὀφθαλμὸν ἀλλὰ καὶ τὸ κάτοπρον τῆς δικαιοσύνης ἐφ' οὗ ἀνακλῶνται αἱ ἀδικοὶ ἐκεῖνου πράξεις. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς σαρτρικὰς θέσεις, ἡ πασκαλικὴ θεώρησις τοῦ Ἑγὼ ἀποτελεῖ τὸ μέγα «κατηγορῶ» τοῦ Ἑγὼ - δημίου, ἀντιδιαστελλομένη οὕτω πρὸς τὴν σαρτρικὴν, ἀποτελοῦσαν τὴν υπεράσπισιν τοῦ ἐγὼ - θύματος. Ἡ ὅλη πασκαλικὴ ἔρευνα ἀποσκοπεῖ εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς καταπιεστικῆς ἐπὶ τῶν ἄλλων συμπεριφορᾶς τοῦ Ἑγὼ καὶ εἰς τὴν ἀποδείξιν τῶν κινήτρων αὐτῆς, συμπεριφορᾶς ὑπαγορευομένης ὑπὸ τῶν ἐγωκεντρικῶν ἐκεῖνου καταβολῶν καὶ ὑπὸ τινος συνειδήσεως τῆς ἡμετέρας ἀναξιοτήτος. Ἡ συνειδήσις τῆς ἀναξιοτήτος, ὁ ἐγωισμὸς καὶ ἡ εὐθύνη, εἶναι ὅροι παρόντες καὶ εἰς τὸν σαρτρικὸν προβληματισμὸν, προέχουσιν ὅμως θέσιν ἐν αὐτῷ δὲν ἔχει τὸ σύνολον τῶν ἐν τῷ παρελθόντι ὑπὸ τοῦ ἐγὼ διαπραχθέντων, ἀλλὰ μόνον τὸ δυσβάστακτον καὶ δυσανάλογον πρὸς τὴν ἐνοχὴν

1. Ἡ τοιαύτη τοποθέτησις τῆς ὑπαρξιακῆς διανοήσεως διατυπώται ἐναργέστερον ἐν Α. Camus, *L'Étranger*, Paris, Gallimard, 1953.

2. Ὁ ἐγκλωβισμὸς οὗτος ἀντιτίθεται πρὸς τὴν ἐννοίαν τοῦ εἶναι - ἐν - τῷ κόσμῳ, ἐξυπακούουσιν ἄλλα, εὐρύτερα πλαίσια (πβ. Ε. Μουτσοπούλου, *Χρονικαὶ καὶ «καιρικά»* κατηγορίαι, Ἑπιστημονικὴ Ἑπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, 1961 - 1962, σ. 415), καθ' ὅσον ἀποβαίνει ἀσφυκτικὸς διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως.

βάρος καὶ ἄγχος τοῦ ὑφίστασθαι, ἤτοι τοῦ ὑπάρχειν, ἐν τῷ παρόντι, hic et nunc.

Τὸ ἄγχος τοῦ δρῶντος Ἐγὼ παραμένει κοινὸν στοιχεῖον τοῦ σαρκικοῦ καὶ πασκαλικοῦ προβληματισμοῦ δημιουργούμενον ἐκ τινος φόβου ὑποβίβασμοῦ τοῦ ὄντος ἐνώπιον τῆς ἀντικειμενικότητος τῆς συνειδήσεως τῶν ἄλλων. Τὸ ἄγχος τοῦτο νοούμενον ὡς εἶδος «καθάρσεως» διὰ τὴν πασκαλικὴν κωμωδίαν, ἐνέχει δυναμικῶς ὅσα στοιχεῖα θὰ ἠδύναντο νὰ μετατρέψουν διαλεκτικῶς τὴν κωμωδίαν εἰς τραγωδίαν, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ κωμωδὸς τοῦ πασκαλικοῦ δράματος, τὸ Ἐγὼ, διατελεῖ ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀδυναμίας αὐτοῦ ὅπως δεσμεύσῃ διὰ τῆς βίας ἢ καὶ ἐξαπατήσῃ, μέσῳ προσωπείου, τὴν ἀλάθητον συνείδησιν τῶν ἄλλων, ἐλευθέρως καὶ ἀντικειμενικῶς ἀξιολογοῦσαν αὐτὸ ὡς μέγαν δυνάστην καὶ ἐμπαίκτην. Ὅσας ὁμως διαστάσεις καὶ ἂν προσλάβῃ ἡ πασκαλικὴ κωμωδία ἐμφανιζομένη ὡς «τραγωδία», ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ πασκαλικοῦ καὶ τοῦ σαρκικοῦ ἐγὼ παραμένει τεραστία : διότι κατὰ μὲν τὴν πασκαλικὴν θεώρησιν ἡ «τραγωδία» καὶ ἡ κόλασις τοῦ Ἐγὼ γεννῶνται ἐξ ἰδίας αὐτοῦ ὑπαιτιότητος, ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ του ὅπως ἐξαπατήσῃ τοὺς ἄλλους, καθιστάμενον κέντρον τοῦ κόσμου. Τὸ πασκαλικὸν Ἐγὼ παραμένει ὁ δημιουργὸς τῆς προσωπικῆς αὐτοῦ «τραγωδίας», ἐπακολούθου τῆς ἐγωιστικῆς καὶ ἐγωκεντρικῆς του διαθέσεως, «τραγωδίας» τὴν ὁποίαν, μὲ τὴν σειράν του, δύναται μὲν νὰ ὑφίσταται, ὅ,τι ὁμως προέχει διὰ τὸν Pascal δὲν εἶναι τὸ πάθος, ὡς συνέπεια ἢ ὡς ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ τὸ αἷτιον, ἡ δρᾶσις, ἡ ἐξαπατητικὴ ἐνέργεια τοῦ Ἐγὼ. Ἄν διὰ τὸν Pascal ἡ ζωὴ μεταβάλλεται εἰς θεάτρον, οὐδείς εὐθύνεται διὰ τοῦτο πέρα τοῦ Ἐγὼ τὸ ὅποῖον εἶναι ὁ πρωταίτιος τῆς συμβατικότητος καὶ τῆς τοιαύτης ἐξελίξεως τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων. Διὰ τὸν Sartre, ἀντιθέτως, εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ἄλλων δημιουργουμένην κόλασιν καὶ τραγωδίαν, ὅ,τι προέχει εἶναι τὸ πάθος τοῦ ἐγὼ ὅπερ, τυχαίως ἐρριμμένον ἐντὸς ἑνὸς κόσμου ἀσυμμέτρου καὶ δυσαναλόγου πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐθύνην, εὐρίσκεται ἡγαγκασμένον νὰ ὑφίσταται ἐκεῖνον ἄνευ δυνατότητος φυγῆς καὶ λυτρώσεως. Ἡ σύγκρουσις, τέλος, μεταξὺ τοῦ Ἐγὼ καὶ τοῦ Σὺ, διὰ μὲν τὸν Pascal προέρχεται ἀποκλειστικῶς ἐκ τοῦ Ἐγὼ, καθ' ὃ μέτρον ὀφείλεται εἰς λόγους ἐγωκεντρικῆς συμπεριφορᾶς, παρὰ Sartre ὁμως αὕτη φέρεται ὡς συνέπεια τῆς ἐνοχλητικῆς καὶ δεσμευτικῆς παρουσίας τοῦ Σὺ, παραμένει δὲ ὡς ἀναπόφευκτος ἀπόπειρα πρὸς παραμερισμὸν τῆς κολάσεως, ὡς μοναδικὴ παρήγορος ἔνδειξις τῆς ἀνθεκτικότητος τοῦ ὄντος καὶ τῆς τάσεως αὐτοῦ πρὸς αὐτοσυντήρησιν.

Τόσον ἡ πασκαλικὴ ὅσον καὶ ἡ σαρκικὴ θεώρησις τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων ἐνθυμίζει διὰ μίαν εἰσέτι φορὰν τὸ «homo homini lupus»¹, ἡ μὲν

1. Πβ. ἡδὴ Πλαύτου, *Asinaria*, II, 4,88.

ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ προσβάλλοντος ὅρου homo, ἡ δὲ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ πάσχοντος ὅρου homini. Homo καὶ homini κυριολεκτοῦν κατὰ τρόπον ἐπιγραμματικὸν τὰς πασκαλικάς καὶ τὰς σαρτρικάς ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν θέσεις, ἀναφορικῶς πρὸς τὸ ἐνεργοῦν ἢ πάσχον ὑποκείμενον. Τὸν ὑπὸ τῶν Bacon καὶ Hobbes υἱοθετηθέντα ἀφορισμὸν τοῦ Πλαύτου ἢ πασκαλικὴ καὶ ἡ σαρτρικὴ διαλεκτικὴ ἐπιχειροῦν νὰ μετατρέψουν εἰς homo homini Homo, διὰ μιᾶς πράξεως Ἀγάπης ἐχούσης, κατὰ μὲν τὴν μίαν, προσανατολισμὸν ὑπερβατικόν, κατὰ δὲ τὴν ἄλλην, γήινον.

ΚΥΡΙΑΚΗ Ε. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ